

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра історії

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри історії

І. С. Міронова

“ ” 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОЧОГО ТОВАРИСТВА «СОЮЗ УКРАЇНОК» (1917–1938 РР.)

Керівник:

д. і. н., професор

Міронова Ірина Сергіївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

директор Центрального державного

архіву вищих органів влади та

управління України,

д. і. н., професор

Левченко Лариса Леонідівна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала:

студентка VI курсу групи 634 М

Гудніна Єлизавета Анатоліївна

(П.І.Б.)

Спеціальності:

032 «Історія та археологія»

(шифр і назва спеціальності)

Миколаїв – 2024 рік

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення	факультет політичних наук
Кафедра, циклова комісія	кафедра історії
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Спеціальність	032 «Історія та археологія» (шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри історії

_____ І. С. Міронова

“ ____ ” _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Гудніній Єлизаветі Анатоліївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) **Діяльність жіночого товариства «Союз українок» (1917–1938 рр.)**

керівник роботи _____ Міронова Ірина Сергіївна, д.і.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від
«11» жовтня 2023 року № 184

2. Строк подання студентом проекту (роботи) «06» лютого 2024 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: вступ, основна частина, висновок, список використаних джерел та літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) згідно з планом дипломної роботи магістра.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) не планується

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Міронова І.С.		
Розділ 1	Міронова І.С.		
Розділ 2	Міронова І.С.		
Розділ 3	Міронова І.С.		
Розділ 4	Міронова І.С.		
Висновки	Міронова І.С.		

7. Дата видачі завдання 11.10.2023**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до дипломної роботи	жовтень 2023	
2.	Розділ 1. Стан наукової розробки проблеми	жовтень 2023	
3.	Розділ 2. Історичний контекст розвитку «Союзу українок»	листопад 2023	
4.	Розділ 3. Основні напрямки діяльності «Союзу українок»	листопад 2023	
5.	Розділ 4. Вплив товариства «Союз українок» на сучасне українське суспільство	грудень 2023	
6.	Висновки	грудень 2023	
7.	Переддипломна практика	22.01 – 04.02. 2024	
8.	Оформлення списку використаних джерел та літератури	січень 2024	
9.	Попередній захист	02.02.2024	
10.	Рецензія на дипломну роботу	06.02.2023	
11.	Захист дипломної роботи		

Студент

(підпис)

Гудніна Є. А.

(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Міронова І. С.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ	11
1.1. Історіографія проблеми	11
1.2. Джерельна база	24
1.3. Методологія та методи дослідження	28
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ «СОЮЗУ УКРАЇНОК»	32
2.1. Розвиток жіночого руху в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.	32
2.2. Заснування товариства «Союз українок», його цілі та завдання	39
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ «СОЮЗУ УКРАЇНОК»	47
3.1. Культурно-просвітницька та гуманітарна діяльність товариства	47
3.2. Реалізація політичних ідей «Союзу Українок»	59
РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ ТОВАРИСТВА «СОЮЗ УКРАЇНОК» НА СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	72
4.1. Сучасний стан та роль організації в житті суспільства	72
4.2. Вплив «Союзу українок» на розвиток громадянського суспільства та жіночої емансипації в Україні	86
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	96

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВГО СУ – Всеукраїнська громадська організація «Союз українок»

ВКР – Всеукраїнська координаційна рада

ОУН – Організація українських націоналістів

ПУН – Провід українських націоналістів

СРСР – Союз радянських соціалістичних республік

УВО – Українська військова організація

УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання

УРСР – Українська радянська соціалістична республіка

УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія

ЦДІАКУ, м. Львів – Центральний державний історичний архів України,
м. Львів

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Історія фемінізму та прав жінок – це довгий шлях, пов’язаний з труднощами, нерозумінням і легковажним ставленням до жінок, які боролися проти гендерних ролей і стереотипів. Боротьба за те, щоб жінки мали рівні права з чоловіками, триває і сьогодні, і хоча форми цієї боротьби здаються різноманітними, найефективнішим способом є створення громадських і політичних рухів.

Безумовно, жінки в українському суспільстві мають права, яких не мають жінки в патріархальних країнах (Ірак, Пакистан), але Україну не можна назвати країною без патріархату. Гендерні ролі та стереотипи вкоренилися в повсякденному житті і сьогодні називаються «менталітетом». Жінки можуть відчувати тиск з боку суспільства або невідповідність між кількістю прав та реальними можливостями, але це мало обговорюється, і мало хто намагається вплинути на «ментальність».

Ефективним способом висвітлення проблем та донесення феміністичних ідей є суспільно-політичні рухи, які привертають увагу до існування та актуальності певних питань. Для громадсько-політичних рухів також важливо отримати відгук від суспільства та ЗМІ, щоб поширювати вплив та ідеї руху. Наразі в Україні існує феміністичний рух, але його або ігнорують, або не визнають як серйозний рух, що підтримує феміністичну ідеологію.

Жіноче товариство «Союз українок» відіграло значну роль в українському феміністичному русі та правах жінок в Україні між 1917 і 1938 роками. Організація була створена в 1917 році з осередком у Львові. Товариство було найбільшою жіночою організацією в Галичині та загалом на українських землях, до складу якого входили жінки з усіх куточків України. «Союз українок» мав триступеневу структуру з центром у Львові, осередками в містах і містечках, гуртками по селах. Близько 25 % українських сіл Галичини мали гуртки «Союзу українок», до нього входило

близько 5 % українок. Актуальність діяльності товариства полягає в тому, що вони відстоювали та продовжують відстоювати права жінок, зокрема українок, їх діяльність спрямована на рівність у суспільстві та розвиток жіночого самовизначення. Організація займалася різноманітними проектами, спрямованими на розвиток освіти, культури, традицій та здорового способу життя жінок.

Організація відіграла певну роль у соціальному та економічному розвитку селянки, оскільки організовувала професійні курси в містах і селах, часто в партнерстві з іншими організаціями. Програма курсу передбачала ознайомлення із засадами «Союзу українок» та ідеєю кооперації, ведення дитячих садочків, вивчення домашнього та садового господарства, основ гігієни. Випускниці курсів здебільшого працювали в осередках «Союзу українок», що мало значний вплив на соціально-економічний підйом селянської жінки. «Союз українок» також налагоджував зв'язки з міжнародними жіночими організаціями і мав свою секцію в «Лізі миру і волі», брав участь у Конгресі українок у Станіславові. Отже, «Союз українок» упродовж свого існування в 1917–1938 рр. мав вплив на український націоналістичний рух і права жінок в Україні.

Об'єктом дослідження є феміністичний рух в Україні.

Предметом дослідження є політична, культурно-просвітницька, гуманітарна діяльність жіночого товариства «Союз українок».

Мета дипломної роботи полягає у висвітленні, на основі аналізу, узагальненні та критичного осмислення, діяльності жіночого товариства «Союз українок». Для досягнення поставленої мети в роботі ставляться такі **завдання:**

- з'ясувати стан наукового вивчення проблеми, ступінь репрезентативності та інформативності її джерельної бази;
- дослідити процес становлення жіночого руху на території України наприкінці XIX – на початку XX ст.;
- проаналізувати історичний контекст розвитку «Союзу українок»;

- висвітлити основні напрямки діяльності «Союзу українок»;
- визначити вплив товариства на сучасне українське суспільство.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із 1917 року, коли 21 лютого цього року за ініціативою «Гуртка імені Ганни Барвінок» відбувся з'їзд львівських жінок, на якому було створено «Союз українок» з осередком у Львові, до 1938 року, коли «Союз українок» було розпущено радянською владою, а багато з їхніх членів репресовано. Для висвітлення сучасного стану діяльності «Союзу українок» авторка відходить від запропонованих хронологічних меж і розширює їх з 1989 року, тобто з часу відродження товариства, і до сьогодні.

Територіальні рамки дослідження визначені межами історичного регіону частини України, що входила у досліджуваний період до Української Народної Республіки, Західної України (тодішньої Польщі) та Прикарпаття (тодішньої Чехословаччини).

Методологічною основою є принципи історичного пізнання – об'єктивність, історизм, науковість, багатофакторність. У роботі з метою аналізу суперечливих фактів були використані методи: історико-генетичний, історико-порівняльний, проблемно-хронологічний, біографічний, системний; а також соціальний підхід, змістовно-кількісний метод для вивчення джерельної цінності – контент-аналіз, як того вимагає комплексний підхід до дослідження проблеми. Гендерний підхід застосовано при вивченні еволюції ролі діяльності жінок у політиці та просвітницькій діяльності.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі вивчених праць попередників (радянської, української сучасної та зарубіжної історіографії) і власних досліджень зроблено узагальнення, сформульовано висновки, надано практичні рекомендації.

У дипломній роботі розкрито низку важливих аспектів діяльності жіночого товариства «Союз українок» (1917–1938 рр.; 1989 р. – до сьогодні):

- висвітлено проблеми формування феміністичного руху на українських землях;

– з'ясовано значення активності відомих українських громадських діячок і доведено їхній вплив на успішне становлення та розвиток організованого жіночого руху та його суспільне визнання.

Уточнено:

– формування перших українських жіночих товариств під впливом загальноєвропейського жіночого руху;

– вплив суспільно-політичних рухів на діяльність жіночих феміністичних товариств;

– роль «Союзу українок» в об'єднанні жіноцтва Західної України та Наддніпрянщини;

Подальший розвиток отримали такі питання:

– формування жіночих товариств та їх внесок у розвиток феміністичного руху на українських землях;

– діяльність «Союзу українок» та його вплив на сучасне українське суспільство.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що матеріали роботи можуть використовуватись здобувачами при вивченні загальних та спеціальних курсів у рамках вивчення культурології та гендерних студій. Матеріали дипломної роботи можуть слугувати основою для розробки наукового дослідження концепту фемінізму в Україні. Результати дослідження можуть бути використані при написанні наукових праць, монографій, підготовці навчальних програм, курсів та спецкурсів вищої школи з історичних та культурологічних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки, отримані в результаті дослідження доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, та надруковані у фаховому науковому виданні:

– *Смишляєва Є. А.* Становлення та розвиток феміністичного руху в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного

проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» : тези доповідей наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», Миколаїв, 16 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 118–120.

– *Смишляєва Є. А.* Жінки в політиці Європейського Союзу // Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність // Міжнародна конференція в рамках міжнародного проєкту Еразмус+ за напрямком Модуль Жана Моне «Імплементация європейських цінностей як базис демократії в Україні»: тези. Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2023. С. 193–195.

– *Смишляєва Є. А.* THE RESISTANCE OF THE «UNION OF UKRAINIAN WOMEN» TO THE POLISH AUTHORITIES (IN THE POLITICAL PRESS) // Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття : міжнар. наук. конф. в рамках міжнар. проєкту Еразмус+ за напрямком Модуль Жана Моне «Імплементация європейських цінностей як базис демократії в Україні»: тези / М-во освіти і науки України; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 192–194.

– *Міронова І., Смишляєва Є.* Просвітницька діяльність жіночого товариства «Союз українок» (1917–1938 рр.) // Старожитності Лукомор'я. 2023. № 2 (17). С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.2.200>

Структура дипломної роботи відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів основної частини (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (98 позицій). Загальний обсяг дослідження становить 105 сторінок, із них 95 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

1.1. Історіографія проблеми

Історіографія проблеми діяльності «Союзу українок» є доволі обширною. Згідно з дослідженнями істориків, у період з 1917 до 1938 року «Союз українок» був однією з найбільш впливових жіночих організацій в Україні та займав активну позицію в політичному та культурному житті країни. Зокрема, були проведені дослідження про роль товариства у збереженні української культури, підтримці української національної свідомості, боротьбі за рівні права жінок і чоловіків. Окремі дослідження присвячені життю та діяльності видатних членкинь «Союзу українок», зокрема Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Наталії Ужвій та інших. Також у роботах дослідників висвітлено вплив товариства на розвиток жіночого руху в Україні та позицію українських жінок у суспільстві.

Праці, які певною мірою стосуються досліджуваного питання, умовно можна розділити на такі групи за проблемно-хронологічним принципом: 1) радянська історіографія; 2) сучасна українська історіографія; 3) зарубіжна історіографія.

Радянська історіографія. За радянської доби історіографія ставила «Союз українок» у контексті радянської жіночої організації, яка мала просувати ідеї радянської влади і допомагати в її будівництві. За такого підходу «Союз українок» був позначений як «класова жіноча організація», яка просувала інтереси робітничого класу і селянства. Організація активно працювала в сільській місцевості, де вона займалася вихованням селянських жінок в радянському дусі, зокрема з питань сімейного виховання та допомоги в розвитку колективного господарства. У радянській історіографії також зазначалося, що «Союз українок» займався вирішенням соціально-

економічних проблем жінок, у тому числі боротьбою з недостатнім рівнем освіти серед жінок.

Цінним джерелом для вивчення організаційної структури товариства «Союз українок» є практичний календар-порадник «Жіноча доля» (самостійний журнал однойменного видавництва, який виходив у Коломиї у 1931–1938 рр.), оскільки він звертав увагу насамперед на структуру союзу. Авторка статті «Союз українок»¹ М. Біляк розкрила поділ цієї організації на: Централь з Головним відділом і секціями; філії і гуртки; визначала завдання, які ставив перед собою союз.

Окремі повідомлення про «Союз українок» знаходяться в регіональному часописі «Городенські вісті» (двомовний, пропольський тижневик м. Городенки, 1934–1937 рр.). У статті під назвою «Союз українок»² автори згадували про товариство як одну з організацій, що відроджувалася чи інформували про діяльність у містечку гуртка цього товариства.

Після Першої світової війни, коли членкині товариства вели дуже важливу роботу – допомогу у шпиталях, таборах і кухнях – яка ще більше посилилася під час польсько-української війни та після неї, «край почав вкриватися сіткою філій та кружків Союзу Українок. З року на рік поширювалася організація, з року на рік поглиблювалася робота», про що йдеться у статті «Давня і нова жіноча організація»³ у газеті «Українські щоденні вісті», яка виходила з 5 липня 1941 року під редакцією О. Боднаревича щодня, крім понеділка.

Видатною є книга М. Богачевської-Хом'як «Союз українок у міжвоєнний період»⁴, де йдеться про те, що жіночі організації Східної Галичини підтримували міцні зв'язки з українцями-емігрантами. Спочатку

¹ Біляк М. Союз українок. // Календар «Жіночої долі». 1938. С. 74–76.

² Союз Українок. Городенські вісті. 1930. Ч. 1. С. 2.

³ Давня і нова жіноча організація // Українські щоденні вісті. 1949. № 39. С. 2

⁴ Богачевська-Хом'як М. «Союз українок» у міжвоєнний період // Наше життя. 1991. Ч. 4. С. 10–11.

вони мали особистий характер і розвивалися головним чином через листування. Перші прояви їх вищого рівня, такі як зв'язки між жіночими організаціями, під час довоєнного періоду були випадковими, але в 1920–1930-х роках набули масштабу та систематичності. Зміст, форма та характер зв'язків між українським жіноцтвом східногалицького краю та еміграцією постійно поглиблювалися, розширювалися та змінювалися відповідно до потреб часу. Найбільш вагомими були досягнення в межах міжнародної діяльності, де вони завжди спільно виступали в рамках "Суфражі", "Ліги миру та свободи" та інших міжнародних феміністичних організаціях, а також приймали участь у різноманітних конгресах та зустрічах. Серед частих учасниць були відомі особистості, такі як С. Русова, З. Мірна, Г. Чикаленко-Келлер, Н. Суровцева, І. Лоська, О. Храпко-Драгоманова та інші.

Важливою сторінкою не лише в історії «Союзу українок», але й в історії жіночого руху загалом став Український Жіночий Конгрес, який з 22 червня 1934 р. був головною темою для обговорення на шпальтах газет та журналів. Насамперед, про нього згадували такі жіночі видання: «Жіноча доля», «Жіноча воля» та ін. Зокрема, власне «Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові» у статті журналу «Діло» авторка З. Мірна закінчувала так: «Уперед! Хай кожен знає, що українське жіноцтво не складе своєї зброї, аж доки спільними зусиллями зі своїми братами-чоловіками не виведе українського народу на переможний шлях української держави»⁵.

Учасники приділяли велику увагу різноманітним відкриттям, виставкам, культурним вечорам, брали активну участь в організації фестивалю. Наприклад, «Дні селянки» організовували осередки громад у приймаючих громадах, переважно влітку, про що детально розповідається в статті журналу «Діло». Так, 28 червня 1936 року в місті Радехові (Львівська область) у такому повітовому святі взяло участь близько 6-7 тисяч осіб: «На переді йшла радехівська Філія у прегарних народних строях і дві оркестри,

⁵ Мірна З. Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові // Жіноча доля. 1934. Ч. 84 (червень). С. 1.

дальше чвірками усе жіноцтво та громадянство»⁶. 5 липня це ж свято провели в Чорткові (Тернопільська область). У пресі його охрестили «великою національною маніфестацією цілого чортківського повіту»⁷. Почесними гостями були М. Рудницька та О. Кисілевська.

«Союз українок» часто давав у газеті «Діло» оголошення про набір на різноманітні курси для жінок, що хотіли опанувати певну професію або стати інструкторами при самому товаристві. Наприклад, стаття під назвою «З життя наших установ. Практичний інструкторський курс «Союзу українок» у Львові» про проведення практичних інструкторських курсів: «Приватний інструкторський курс для безробітних абітурієнтів учительських семінарій і гімназій. До навчання різних предметів запросив відділ «Союзу українок» найкращих робітників на народній ниві. Він обнімав: науку крою і шиття, домашнє господарство, городництво і куховарство, організацію жіноцтва, культурно-просвітню працю, гігієну, кооперацію, Рідну Школу»⁸. Видатним був курс вишколу для організаторок та інструкторок товариства, організований з 15 січня до 30 квітня 1937 р. у Львові. Після закінчення курсу на шпальтах газети «Діло» писалося про його результати: «...На курсі викладали такі предмети: історію українських визвольних змагань, сучасне положення всіх українських земель та еміграції, громадські установи та українські політичні партії, етнографію українських земель з окремими узглядненнями народного мистецтва, практичне знання законодавства адміністративного і шкільного, етика громадського життя, культура й естетика щоденного життя, жінка в українському письменстві і мистецтві, історію українського жіночого руху, головні проблеми фемінізму, ідеологію Союзу Українок, організація С.У. та різні ділянки його праці, ведення гуртків доросту при філіях і кружках С.У., кооперація. На курс записалося

⁶ Свята з краю. Посвячення прапору і «День селянки» в Радехові // Діло. 1936. № 147. С. 3.

⁷ Свята з краю. День селянки в Чорткові // Діло. 1936. № 153. С. 4.

⁸ З життя наших установ. Практичний інструкторський курс «Союзу Українок» у Львові // Діло. 1927. № 155. С. 4.

20 учасниць, а скінчило його 18 (15 з краю, в цьому одна з Волині і три зі Львова)»⁹.

Слід акцентувати увагу на активності філій «Союзу українок», щодо яких висвітлювалось у періодичних виданнях того періоду. Філії «Союзу українок» внесли значний вклад у розвиток жіночого феміністичного руху, зосереджуючи зусилля зокрема на освітній діяльності. Наприклад, у 1936 році в Делятині відбувся спільний захід, організований кружком «Союзу Українок», в рамках якого в Українбанку було проведено святковий захід 3-го місяця. Участь в заході взяли близько 50 осіб, включаючи видатних громадян міста. Голова «Союзу Українок» пані Навроцька вітала гостей і членів Товариства короткою промовою. Під час святкового заходу виконували народні та великодні пісні мужський і жіночий хор читальні «Просвіта» в Делятині. Слід підкреслити, що це одна з дальших удатних імпрез «Союзу Українок», який в останнім часі розвиває живу акцію над зміцненням товариського життя та над піднесенням освіти своїх членів»¹⁰.

1938 рік став роком гірких випробувань, на жаль, вже останніх для товариства. Все почалось з того, що польська влада заборонила на кілька місяців діяльність «Союзу Українок». Про цю подію було написано чимало статей. У статті «Розв'язання Союзу Українок», зазначалося: «Удар, який настиг Товариство «Союз Українок», викликав величезне вражіння між жіноцтвом, зокрема сільським. Коли говорити з селянками про розв'язання, точніше завішення Союзу Українок, вони не можуть скрити своїх почувань і просто плачуть з жалю за своїм товариством»¹¹.

Після ліквідації «Союзу українок» з певним запізненням «Українські вісти» та «Громадський голос» подали перелік причин ліквідації Львівським городським староством «Союзу українок». Наголошено, що закрито 72 філії

⁹ Закінчення курсу громадського вишколу в Союзі Українок // Діло. 1937. № 4. С. 4.

¹⁰ Дописи. Калуш // Діло. 1936. № 102. С. 8.

¹¹ Розв'язання Союзу Українок // Діло. 1938. № 147. С. 1.

та 1200 кружків, а сам союз названо «єдиною організацією українського жіноцтва», про що йде мова у статті «Після «Сили» – «Союз українок»¹².

З радянської літератури про «Союз українок» можна зробити висновок, що організація сприймалась як прогресивна та важлива складова українського громадського життя. У літературі було підкреслено, що «Союз українок» бореться за рівність прав жінок та чоловіків, підтримує соціальні та культурні проєкти. Таким чином, радянська література позитивно відобразила діяльність «Союзу українок» та підкреслила її важливість для українського суспільства. Однак, варто зазначити, що радянська література мала свої обмеження та була підконтрольна державі, тому можливо, що описи діяльності «Союзу українок» були дещо ідеалізовані та не відображали всіх труднощів та проблем, з якими стикалась організація.

Сучасна українська історіографія. Багато сучасної української літератури присвячено «Союзу українок», зокрема, досліджується історія організації, її вплив на розвиток української культури та суспільства, а також роль жінок у цьому процесі. Деякі з цих досліджень присвячені окремим видатним особистостям, які були членами союзу, наприклад, Ользі Басараб, Ользі Кобилянської, Мілені Рудницькій, Ользі Кисілевській.

У статті Віри Агєєвої «Фемінізм в Україні 100 років тому і сьогодні»¹³ авторка пише: «1919 року жіночі організації об'єдналися в Союз українок, який розгорнув велику й різнобічну діяльність. За різними даними, він налічував від 50 тис. до 100 тис. жінок. Глава «Союзу українок» Мілена Рудницька отримала обрання в польському Сеймі. Представляючи Українську парламентську репрезентацію у Лізі Націй, вона вступалася за українські петиції, зокрема, стосовно Голодомору 1933 року. Рудницька акцентувала на необхідності поєднання емансипації жінок із національно-визвольним рухом, а також на важливості залучення «другої статі» до

¹² Після «Сили» – «Союз українок». Громадський Голос. 1938. 22 травня. С. 1.

¹³ Агєєва В. Фемінізм в Україні 100 років тому і сьогодні. // Журнал «Український Тиждень». 2019. № 38 (618). С. 118.

громадського життя. Вона підкреслювала бажання жінок взяти на себе відповідальність за розвиток української культури, майбутнє нації та утвердження власних цінностей та пріоритетів. Це свідчить про вагомую роль Мілени Рудницької як голови «Союзу українок».

Мілена Рудницька як досвідчений лідер жіночого руху в Галичині, була переконана, що за одне-два десятиліття вирішити таку суспільно значиму проблему, як рівноправність жінок та чоловіків, неможливо. «Ввести жінку в русло суспільного життя, перевиховати її до нових завдань, до нових поширених відповідальностей, зв'язати жінку, – не одну, зв'язати мільони жінок – зв'язати їх органічно і нерозривно з потребами, формами, функціями громади, суспільності, народу, держави», – писав М. П. Присяжний у статті «Мілена Рудницька: сходження до неба»¹⁴.

Продовжуючи тему внеску Мілени Рудницької у діяльність «Союзу українок» можна розглянути статтю Н. Жулканич та Л. Барбари «Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні»¹⁵. У статті аналізується персоналія Мілени Рудницької, яка в 30–40-ві рр. ХХ ст. була провідною постаттю у боротьбі за долю українців, і зокрема за жіночі права. Розглядається її ідеологічна, ідейно-політична та громадська діяльність.

У статті «Мілена Рудницька, або та, що відкривала очі Європі на геноцид українців»¹⁶ авторка М. Чайківська каже, що «у період Голодомору 1932–1933 рр. М. Рудницька була обрана заступником голови Українського громадського комітету рятунку України, який постав 25 липня 1933 р. у Львові за участі представників політичних, наукових, культурно-освітніх, економічних та інших установ і організацій українців Західної України.

¹⁴ *Присяжний М.* Мілена Рудницька: сходження до неба. Львів: ПАІС, 2010. 132 с.

¹⁵ *Жулканич Н., Барбара Л.* Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова // Історичні науки. 2012. Вип. 9. С. 54 URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/2356>

¹⁶ *Чайківська М.* Мілена Рудницька, або та, що відкривала очі Європі на геноцид українців. URL: <https://photo-lviv.in.ua/milena-rudnytska-abo-ta-scho-vidkryvala-ochi-evropy-na-henotsyd-ukrajintsiv/>

Створення неурядової організації, до якої увійшли впливові люди сучасності вселяло надію на організування масштабної міжнародної допомоги голодуючим УСРР».

Ще однією з видатних постатей жіночого руху була Олена Кисілевська. У статті М. Бармак, Н. Гулей «Олена Кисілевська: біографія, спомини, виступи, статті» авторки пишуть, що «О. Кисілевська рішуче вимагала спинити “умиротворення” українських селян у 1930 р. Внаслідок прохань української еміграції на захист українців Східної Галичини виступила Міжнародна жіноча ліга миру і свободи. Неодноразово Олена Львівна зверталася за підтримкою у припиненні «пацифікації» до депутатів польського сейму»¹⁷. А у статті «Олена Кисілевська: Українська жінка – це невтомне серце, яке б'ється за всіх»¹⁸ М. Шевелева зробила акцент на її письменницькій діяльності: «Заснувала, а також редагувала двотижневий часопис «Жіноча доля», згодом часописи «Жіноча воля» і «Світ молоді», на шпальтах яких пропагувала ідею емансипації селянок та їхнього активного залучення до громадсько-політичного життя. Постійно закликала боротися з бідністю, зловживанням алкоголем, неписьменністю».

Протягом всього періоду свого існування, організація пройшла складний етап становлення. «Союз українок» постійно висліджував нові сфери діяльності для жінок, які, з одного боку, гарантували б матеріальне забезпечення більшості представниць жіночого населення, а з іншого боку, сприяли б підвищенню рівня культури та освіченості серед них, про що йде мова у статті Л. М. Потапюк «Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект»¹⁹. Тому не дивно, що згодом «Союз українок» став найвпливовішим жіночим товариством у Галичині, що

¹⁷ Бармак М., Гулей Н. Олена Кисілевська: біографія, спомини, виступи, статті. Тернопіль, 1999. 80 с.

¹⁸ Шевелева М. Олена Кисілевська: Українська жінка – це невтомне серце, яке б'ється за всіх. URL: <https://uain.press/blogs/olena-kysilevska-ukrayinska-zhinka-tse-nevtomne-sertse-yake-b-yetsya-za-vsih-1203732>

¹⁹ Потапюк Л. Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. вип. 6. С. 17.

нараховувало 60 тис. членкинь і був, пропорційно до кількості населення, найбільшою жіночою організацією в Європі.

У статті історикині Роксолани Попелюк «Союзниці України: історія найбільшої жіночої організації ХХ ст.»²⁰ йде мова про внесок «Союзу українок» у виховання національної свідомості жінок. «Виховання національної свідомості – було одним із завдань «Союзу українок». Це найчисельніша жіноча організація початку ХХ століття на українських землях, а також одна з найчисельніших у міжвоєнній Європі. У 1930-х роках кількість учасниць сягала 60 тис. Чимало членкинь товариства згодом пішли в підпілля і брали участь у повстанському русі».

У статті Юлії Юрків «Українські жіночі організації Східної Галичини в міжнародному жіночому русі»²¹ авторка пише щодо роботи «Союзу українок» у політично-пропагандистській діяльності. «Українські жіночі організації Східної Галичини у міжвоєнний період, насамперед, «Союз українок», доклали значних зусиль для політично-пропагандистської діяльності у міжнародних жіночих організаціях, зокрема: у консервативній Міжнародній раді (МЖР), та більш поступових міжнародних жіночих структурах – «Міжнародному жіночому союзу за громадські права жінки» (МЖС, «Суфраж»), «Міжнародній жіночій лізі миру і свободи» (МЖЛМіС), «Міжнародній жіночій консервативній гільдії» (МЖКГ), «Об'єднанні слов'янських жінок» (ОСЖ) та інших міжнародних організаціях багатьох країн світу».

²⁰ Попелюк Р. Союзниці України: історія найбільшої жіночої організації ХХ ст. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/soiuznitsi-ukrayini-istoriia-naibilshoyi-zhinochoyi-organizatsiyi-khkh-stolittia/>

²¹ Юрків Ю. Українські жіночі організації Східної Галичини в міжнародному жіночому русі. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yurkiv_Yuliia/Ukrainski_zhinochi_orhanizatsii_Skhidnoi_Halychy_ny_v_mizhnarodnomu_zhinochomu_rusi_1917_1939_rr.pdf?

Видатною є стаття Ігоря Срібняка «Біда дивиться зі всіх закутків, а злидні плодяться з кожною секундою...»²². Метою цього наукового матеріалу є відтворення особливостей допоміжно-благодійної діяльності «Союзу українок» в таборі Щипіорно (Польща) весною 1922 року. Завдяки ініціативам та внескам волонтерів Союзу, вдалося полегшити становище найбільш вразливих груп табірників, зокрема дітей. Для них було забезпечено хоча б мінімально прийнятне харчування відповідно до їхнього віку, а також цілоденний догляд у таборовому дитячому садку. Все це стало можливим завдяки підтримці благодійних організацій, які не щадили коштів на благодійність і, по суті, забезпечили «виживання» жінок та дітей в таборі.

У фокусі дослідження «Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю»²³ Мирослави Дядюк жіночне товариство «Союз українок» вирушає на шлях ресоціалізації, спрямованої на зміну гендерних стереотипів в історичному контексті Галичини у період з 1914 по 1939 рік. Авторка досліджує процеси організаційного формування українського жіночого руху та його участь у суспільно-політичних подіях того часу, таких як співпраця з політичними партіями та громадськими організаціями під час виборчих кампаній, внесок у розвиток парламентаризму, а також консолідацію українського суспільства. Текст ілюстрований оригінальними карикатурами, які допомагають читачеві легше розуміти сприйняття українського феміністичного руху в Галичині тогочасним суспільством.

У статті «Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках»²⁴ Марти Гавришко проаналізовано ставлення

²² Срібняк І. Біда дивиться зі всіх закутків, а злидні плодяться з кожною секундою... (допомогово-харитативна діяльність «Союзу українок» у таборі Щипіорно, Польща навесні 1922 р.) // Наше Життя, 2018. С. 10–13.

²³ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю // Видавництво «Астролябія». 2011. С. 368.

²⁴ Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. Вип. 24. С. 85–97.

«Союзу українок» до ідеології і практики Організації українських націоналістів (ОУН) у друге міжвоєнне десятиліття. Прослідковано взаємодію між представниками Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Міленою Рудницькою на початку 1930-х років. Особлива увага приділяється аналізу різниці в поглядах молодших та старших членок «Союзу українок» щодо фемінізму та націоналізму. Авторка пише: «З часу створення «Союз українок» намагався відмежуватися від інших політичних рухів і партій. Протягом 1920-х років таке відмежування від націоналістичного руху було малоімовірним, позаяк значна частина суспільно активних українських жінок або безпосередньо належала до нього, або перебувала в родинних чи дружніх зв'язках з його учасниками». Марта Гавришко висвітлює взаємозв'язок діяльності жіночого товариства з ідеологією та впливом ОУН.

У праці «Галицькі феміністки 1930-х: нацистське «Кухня–Церква–Діти» не для нас»²⁵, яку написала також Марта, вона розповідає про «народження» «Союзу українок», про великий внесок Мілени Рудницької – людини, яка очолювала товариство. Авторка пише: «Рудницька була головним ідеологом українського жіночого руху міжвоєнного часу. Вона підкреслювала, що багато питань, які турбують жіноцтво державних народів, для українців є неактуальними, бо на перший план в умовах української дійсності виходить «національне усвідомлення жіноцтва».

У статті Т. Піяр «Наша доля – Союз українок» авторка розкажує про основну мету діяльності «Союзу українок», а саме: «Організація ставить за мету «ведення просвітницької роботи з історії, культури, моралі, етики, релігії та сучасного життя, виховання дітей у християнсько-національному дусі, соціальний захист української жінки, формування національної

²⁵ Гавришко М. Галицькі феміністки 1930-х: нацистське «Кухня–Церква–Діти» не для нас. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>

свідомості, громадянської активності та піднесення духовності жіноцтва України»²⁶.

Узагалі, саме просвітницькій діяльності товариство приділяло велику увагу, про це свідчить багато статей та монографій сучасних науковців, таких як О. Кобельська, О. Марчук, І. Федоришин, В. Деревінський та ін. Зокрема, О. Кобельська дослідила педагогічно-просвітницьку діяльність Василянок та Марійських дружин наприкінці XIX – у першій половині XX ст.²⁷. О. Марчук у своїй праці «Просвітницька діяльність «Союзу українок» на Волині на початку XX століття»²⁸ висвітлила просвітницьку діяльність волинського відділення цього товариства та охарактеризувала постулати статуту жіночої організації. У статті І. Федоришин «Діяльність філій і кружків «Союзу українок» на Товмаччині (1925–1939 рр.)»²⁹ досліджено роботу філій і гуртків союзу у зазначеному регіоні. В. Деревінський, за матеріалами часопису «Жіноча доля», проаналізував культурно-просвітницьку діяльність «Союзу українок» у 1920–1930-х рр.³⁰. Також діяльність цього товариства на шпальтах газети «Діло» досліджували К. Дорохова та І. Міронова³¹.

У жовтні 1937 р. на загальному з'їзді «Союзу українок» у Львові був створений «Всесвітній Союз Українок», який мав стати центром усіх українських жіночих організацій. Головою ВСУ було обрано М. Рудницьку,

²⁶ Піяр Т. Наша доля – Союз українок. // Волинські обереги // Рівне. 2012. С. 5.

²⁷ Кобельська О. Педагогічно-просвітницька праця монахинь Василянок та Марійських дружин (кінець XIX – перша половина XX століття) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2005. № 1. С. 65–70.

²⁸ Марчук О. Просвітницька діяльність «Союзу українок» на Волині на початку XX століття // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2014. Вип. 2. С. 117–124.

²⁹ Федоришин І. Діяльність філій і кружків «Союзу українок» на Товмаччині (1925–1939 рр.) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2020. № 33. С. 113–125.

³⁰ Деревінський В., Капінос А. Культурно-просвітницька діяльність «Союзу українок» в 1920–1930-х рр. (за матеріалами часопису «Жіноча доля») // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія: Історичні науки. 2020. № 30. С. 142–155.

³¹ Дорохова К. А., Міронова І. С. Діяльність товариства «Союз Українок» на шпальтах газети «Діло» // Молодий вчений. 2022. № 12 (112). С. 34–40.

про що детально досліджено у статті «Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.» магістрантки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка І. Гембаровської³². Мілена, на відміну від інших громадських активісток свого покоління, зрозуміла, що «жіноча участь у громадській науковій та політичній праці вимагає від жінок, не міняючи свого власного автономного «Я», брати участь у всіх проявах людського життя», – пише Л. М. Потапюк у статті «Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект»³³.

Зарубіжна історіографія. Важливим досягненням у дослідженні історії українського жіночого руху став наукова робота дослідниці із США М. Богачевської-Хом'як. Мова йде про монографію «Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life, 1884–1939» (Edmonton, 1988). В Україні короткий виклад цієї праці опубліковано під назвою «Дума України жіночого роду»(Київ, 1993), а повний переклад вийшов у світ під заголовком «Білим по білому» (Київ, 1995).

Авторка стверджує, що «вітчизняна історія вивчена неповно, оскільки дослідники часто звертали більше уваги на те, чого Україні бракувало, ніж на те, що вона мала»³⁴. Авторка підкреслює, що українські жіночі організації мало приділяли увагу ідеологічним аспектам, а замість цього визначали свої завдання у підтримці особистісного розвитку, економічного просування та модернізації суспільства. Головний акцент робився на досягненні економічного, соціального та культурного прогресу нації. Перші жіночі організації активно працювали у сфері освіти для жінок, спрямовуючи їх на здобуття грамотності та борючись за рівні права на середню та вищу освіту порівняно з чоловіками, а також виявлення себе в різних формах

³² Гембаровська І. Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці XIX – напочатку XX ст. // Магістр. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. 2015. Вип. 23. С. 202.

³³ Потапюк Л. Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. Вип. 6. С. 18.

³⁴ Богачевська-Хом'як М. Дума України – жіночого роду. Київ: Воскресіння, 1993. 110 с.

благодійності як по відношенню до жінок, так і для всього суспільства взагалі³⁵.

Отже, у сучасній українській історіографії можна помітити більш критичний підхід до діяльності організації та її ролі в українському суспільстві. Автори звертають увагу на проблеми, з якими стикався «Союз українок», такі як відчуження від національних коренів та жіночої самосвідомості, популізм, бюрократизм та інші. Таким чином, сучасна наукова українська література дає можливість переосмислити роль «Союзу українок» в українському громадському житті та зрозуміти, які проблеми і завдання перед ним стояли тоді та які залишаються актуальними й сьогодні. Сучасна історіографія дає можливість поглянути на історію з різних сторін та зрозуміти, як важливо бути критичним до минулого, щоб знайти шлях до кращого майбутнього.

1.2. Джерельна база дослідження

Становлення та розвиток жіночого товариства «Союз українок» знайшли своє відображення у масових джерелах, насамперед, у періодичній пресі. Преса є одним із основних джерел інформації для населення, своєрідною скарбницею епохи, яка різнопланово висвітлює події, то закономірно, що в історичній науці їй приділяли значну увагу.

Виявлені, систематизовані і досліджені джерела охоплюють дві великі групи: неопубліковані та опубліковані джерела. Для розкриття цього питання важливою є дисертація В. Кочкодан³⁶, авторка якої провела ґрунтовне дослідження періодичних видань, які упродовж останньої чверті XIX – у першій половині XX ст. (до 1939 р.) виходили в Галичині.

³⁵ Кульчицький С. В. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с. [рецензія] // Український історичний журнал. 1997. № 2. С. 132–137.

³⁶ Кочкодан В. Преса як джерело вивчення діяльності жіночих товариств Галичини (1884–1939). Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Дрогобич, 2019. 308 с.

Отже, до першої групи джерел належать архівні документи, матеріали редакцій газет і журналів, жіночих товариств, державних органів влади. Неопубліковані джерела зберігаються в архівах України, зокрема, в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові (ЦДІАУ). У фонді 319 (спр. 41 «Українське жіноче товариство «Союз українок» у Львові. 1924–1939 рр.»)³⁷, крім інформації про статuti організації, містяться відомості про редакції журналів «Жінка» та «Українка»³⁸ у фонді 315 (спр. 28 «Редакція газети «Новий час»)³⁹, ф. 327 (спр. 48 «Редакція журналу «Нова хата»)⁴⁰, ф. 773 (спр. 54 «Редакція газети «Жінка»)⁴¹. У науково-довідковій бібліотеці архіву є збірки газет і журналів, які видавалися у Львові. Серед них: «Діло», «Громадський голос», «Жіноча доля», «Сільський господар», «Новий час» та ін. Найбільша кількість періодики міститься у фондах Львівської національної бібліотеки ім. Василя Стефаника (ЛНБ). Колекція Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського представлена номерами «Жінки», «Громадянки», «Жіночої долі».

Іншу групу джерел складають опубліковані та оцифровані матеріали. До перших належать наративні документи: збірники документів і матеріалів («О. Дучимінська. Вибрані твори»⁴², «Н. Кобринська. Вибрані твори»⁴³,

³⁷ Центральный державный исторический архив Украины, м. Львів (ЦДІАКУ, м. Львів). Ф. 319 «Центральне українське товариство «Союз українок», м. Львів». Оп. 1. Спр. 41 «Звіт про діяльність товариства», 1924–1939 рр. 10 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20319.pdf>

³⁸ ЦДІАКУ, м. Львів. Ф. 319 «Центральне українське товариство «Союз українок», м. Львів». Оп. 1. Спр. 209а «Вирізки з журналів «Жінка», «Українка», 1924–1939 рр. 38 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20319.pdf>

³⁹ ЦДІАКУ, м. Львів. Ф. 315 «Редакція газети «Новий час». Оп. 1. Спр. 28 «Вирізки з журналів «Жінка», «Українка», 1928–1939 рр. 14 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20315.pdf>

⁴⁰ ЦДІАКУ, м. Львів. Ф. 327 «Редакція журналу «Нова хата». Оп. 1. Спр. 48 «Редакція журналу «Нова хата», 1925–1939 рр. 25 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20327.pdf>

⁴¹ ЦДІАКУ, м. Львів. Ф. 773 «Редакція журналу «Жінка» Оп. 1. Спр. 54 «Редакція журналу «Жінка», 1925–1939 рр., 44 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20773.pdf>

⁴² Дучимінська О. Вибрані твори / Упор. Є. Баран, В. Смирнов. Івано–Франківськ: Супрун В. П., 2014. 480 с.

«Мілена Рудницька. Статті. Листи. Документи»⁴⁴), а також спогади керівника Станіславівської філії «Союзу українок» «Хроніка філії Союзу українок у Станіславові» А. Рубель⁴⁵.

Для розкриття теми дипломної роботи є важливими матеріали, які видавалися жіночим товариством і присвячувалися певним ювілеям, з'їздам тощо. Наприклад, найважливіші події конгресу «Союзу українок» 1934 р. представлені в книзі «Український жіночий конгрес у Станіславові»⁴⁶, а «Пропамятна книга з'їзду Марійських дружин»⁴⁷ містить матеріали з'їздів, доповіді до 30-річчя першого з'їзду організації. До оцифрованих джерел належить преса, яка зберігається в електронних базах бібліотек України. До них належать: архів української періодики «LIBRARIA», що містить колекцію «Міжвоєнна преса Галичини»; е-бібліотека «Чтиво». У згаданих базах оцифровано номери газет «Діло», «Українська думка», «Неділя», «Свобода» (УНДО) та ін.

У 1922 р. «Союз українок» почав видавати свій перший часопис «Жіночий вісник». Журнал публікував програмні документи організації та цінні матеріали на суспільно-політичні теми. Редакторкою була Мілена Рудницька, а постійними авторками публікацій – О. Кисілевська, М. Білецька, О. Коренцева, І. Герасимович, Н. Суворовцева, Є. Макарушка. Друкувався як додаток до «Громадського вісника» (березень – серпень 1922 р.) і «Діла» (вересень–грудень 1922 р. як тематична сторінка, редактор М. Рудницька). Упродовж 1925–1939 рр. у Коломиї за редакцією сенаторки

⁴³ Вибрані твори. Кобринська Н. Київ: Державне виробництво художньої літератури, 1958. 420 с.

⁴⁴ Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: історико-бібліографічне дослідження: у 3 т. / Упоряд. М. М. Романюк, М. В. Галушко. Т. 3. Кн. 1. 1920–1928 рр. Львів: Світ, 2003. 912 с.

⁴⁵ Рубель А. Хроніка філії Союзу Українок у Станіславові. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2009. 128 с.

⁴⁶ Український жіночий конгрес у Станіславові 23–27 червня 1934 р. Резолюції. Львів, 20 с.

⁴⁷ Пропамятна книга першого з'їзду Марійських Дружин інтелігентного жіноцтва з приводу 30-ліття існування Марійської Дружини Пань у Львові, 1904–1934. Львів: Наклад Марійської Дружини Пань у Львові, 1937. 162 с.

О. Кисілевської виходила «Жіноча доля». Вона призначалася для селянок та міщанок, а метою було допомогти жіноцтву. Пізніше редакція випустила як журнал «Жіночу волю» – часопис «Союзу українок», який виходив двічі на місяць і призначався для сільських господинь (1932–1939). У 1935 р. постало видання «Жінка: Орган центрального українського жіночого товариства «Союз українок» у Львові. Двотижневик був газетного формату і виходив до 1939 р. Він став «трибуною для вислову поглядів зорганізованого жіноцтва», «речником і оборонцем думок, прав і змагань українського жіноцтва та його репрезентантом назовні»⁴⁸. Головним редактором газети була М. Рудницька, а відповідальним – О. Федак-Шепарович. Серед групи громадсько-політичних видань виділяємо українську провідну газету Галичини «Діло» – перший, найстаріший український щоденник (перший номер вийшов друком у Львові 1880 року, щоденно з 1888 р.). Цей журнал вважався найбільш популярним. Саме завдяки статтям з цієї газети нам багато відомо про діяльність «Союзу українок», наприклад, в ньому надруковані «Резолюції Загального З'їзду Товариства «Союз Українок» 1935» (Діло. 1935)⁴⁹.

Слід зауважити, що чоловіки зацікавлені у підтримці жіночого руху і як результат, у діяльності «Союзу українок». Приватне листування дозволяє побачити відношення чоловіків до жіночої діяльності. Не всі з них були готові до того, що їх дружини займаються активною громадською діяльністю. Листування між О. Басараб, відомою громадською діячкою Галичини початку ХХ століття, і її чоловіком Дмитром Басараб є чітким прикладом цієї проблеми. Чоловік висловлює незадоволення відносно активності Ольги у громадській сфері, її включення в Комітет та вияви благодійництва: «Не потрібно Тобі бавитись в благородну пані та й купувати

⁴⁸ Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліографічне дослідження: у 3 т. / Упоряд. М. М. Романюк, М. В. Галушко. Т. 3. Кн. 1. 1920–1928 рр. Львів: Світ, 2003. 912 с.

⁴⁹ Резолюції Загального З'їзду Товариства «Союз Українок» у днях 29 і 21 березня 1935 року // Діло. 1935. № 80. С. 3.

папіроси і цукерки для шпиталів і тим самим собі і мені від уст відіймати»⁵⁰. Або таке: «Бався в альтруїстку, бо я лишуся на все мізантропом! ...але радив я Тобі дбати попервах про себе, а опісля про других»⁵¹.

Про припинення існування товариства було написано чимало статей, зокрема «Розв'язання Союзу Українок» (Діло. 1938). Із тексту цієї статті стає відомо про всі «гріхи» та «злочини», що стали приводом для масового закриття філій «Союзу українок»: «участь у виборчій акції в 1928 і 1930 рр., бойкот виборів у 1935 р., деякі статті з «Жінки», порушення справи бл. пам. Ольги Басараб на міжнародному терені в 1924 р., панахида за душу бл. пам. Ольги Басараб у 1929 р., листування з Організацією Українок Канади ім. Ольги Басараб, кілька рефератів, заквестіонованих мабуть по Філіях «Союзу Українок»»⁵². Красномовною є стаття К. Малицької «По розв'язанні Союзу Українок» (Діло. 1938). Авторка останньої зазначила, що закриття такої великої організації є великою трагедією для українського жіноцтва: «Без свого приводу, без одноцільного плану діяльності – український жіночий рух перестане бути жіночим рухом, а жіноцтво перестане бути тим чинником у національному нашому житті, яким було досі...»⁵³.

Таким чином, джерельна база досліджуваної теми є досить значною за обсягом та репрезентативною. Вона сформована з неопублікованих та опублікованих документів і матеріалів. Серед них – архівні матеріали, фонди редакцій газет і журналів, статутні документи, звіти.

1.3. Методологія та методи дослідження

Дослідження історії діяльності «Союзу українок» у 1917–1938 рр. як соціального явища є надзвичайно важливим. Цінним є розгляд духовних

⁵⁰ *Бежук О.* Перша світова війна в системі бінарних опозицій жіночого та чоловічого досвідів // Народнознавчі зошити. 2016. № 6. С. 1294–1302.

⁵¹ Там само. С. 1297.

⁵² Розв'язання Союзу Українок // Діло. 1938. № 147. С. 2.

⁵³ *Малицька К.* По розв'язанні Союзу Українок // Діло. 1938. № 149. С. 2–3.

основ цього жіночого товариства, відношення різних верств населення та політичних течій до його діяльності.

У дослідженні проаналізовано сукупність теоретичних концепцій, підходів, принципів і методів історичного пізнання, комплексне застосування яких уможливорює визначення об'єктів і предметів дослідження, ключових історичних явищ і процесів, простеження їхніх взаємозв'язків і взаємозалежностей.

За допомогою соціального підходу вдалося дослідити процес формування жіночої організації і те, на кого була спрямована її діяльність. Товариство об'єднувало жінок, які належали до різних соціальних верств. Засноване представницями заможних верств населення, товариство залучало до своєї діяльності купчинь, міщанок та інших. «Союз українок» ставив собі за мету надавати допомогу всім, хто її потребував, незалежно від класової чи релігійної приналежності. У перші роки свого існування «Союз українок» зосередився на підтримці воїнів, які брали участь у Першій світовій війні, а також шкіл і культурних установ в Україні. Діяльність організації також включала благодійні акції, молодіжні табори та фестивалі, підтримку талановитої молоді та розвиток соціальних проєктів. Це був значний крок уперед у наданні соціальної підтримки, оскільки багато благодійних організацій мали класовий або релігійний характер.

Принцип історизму дозволив розглянути діяльність товариства та його здобутки у часовій динаміці у контексті тих історичних змін, що відбувалися упродовж досліджуваного періоду, міжвоєнний період, з'ясувати його вплив на характер і форми благодійності та допомоги жінкам.

Хронологічний метод полягає в тому, щоб події та явища історичного процесу у всій їх конкретності та різноманітності викладалися чітко у часовій (хронологічній) послідовності. Він дозволяє відтворити процес розвитку з його єдиними, специфічними та загальними рисами. Була досліджена діяльність «Союзу українок» за допомогою цього методу, аналізуючи події по роках та політичній ситуації в країні у період цих років.

Історично-порівняльний метод використовувався для виявлення шляхом порівняння спільних та відмінних рис в розвитку предмета дослідження.

Принцип багатofакторності уможливив комплексне дослідження об'єктивних і суб'єктивних чинників історичного розвитку жіночої філантропії з урахуванням загальнонаціональних тенденцій та регіональних особливостей. Принцип міждисциплінарності зумовив дослідження складного історичного процесу становлення жіночих товариств з позиції досвіду тих, хто брав активну участь у створенні та розвитку жіночого руху, а також під впливом становлення соціальної роботи як сфери професійної діяльності, з урахуванням впливу та змін у законодавстві.

Використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження: емпіричні (спостереження), теоретичні (сходження від абстрактного до конкретного, описовий, статистичний, типологізація та класифікація), а також спеціальні методи: проблемно-хронологічний; історико-порівняльний; історико-типологічний; історико-системний; метод періодизації.

Їх комплексне застосування сприяло впорядкуванню фактів, інтерпретації конкретно-історичного матеріалу, створенню цілісної картини функціонування «Союзу українок».

Контент-аналіз історичних документів, а саме періодичних видань показав, що основними напрямками благодійної діяльності союзу були:

- Розвиток жіночого лідерства. «Союз Українок» активно працював над підвищенням кваліфікації жінок, надавав підтримку у створенні нових жіночих лідерів та активісток;
- Культурна діяльність. Організація працювала над збереженням та популяризацією української культури, у тому числі через проведення різноманітних культурних заходів, фестивалів, виставок та концертів;
- Соціальна діяльність. «Союз Українок» зосереджував увагу на підтримці жінок у складних життєвих ситуаціях, наприклад, у разі сімейного

насильства, вагітності та материнства, на шляху до самостійності та іншого;

- Освіта та наука. Організація надавала підтримку у створенні нових проєктів та ініціатив в області освіти та науки, а також підтримувала розвиток та популяризацію наукових досліджень жінок;

- Громадська діяльність. «Союз Українок» активно брав участь у громадському житті України, зокрема, у боротьбі за права жінок та захисту їхніх інтересів.

Отже, використання сукупності загальнонаукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних, джерелознавчих та міждисциплінарних методів пізнання створює належні умови для досягнення поставлених цілей. Застосовані теоретико-методологічні принципи та методи дають можливість неупереджено, системно і комплексно здійснити дослідження та висвітлити окремі аспекти проблеми у взаємозв'язку з процесами і подіями, що відбувалися на українських землях у досліджуваний період, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку історіографії. Загалом комплексне застосування зазначених методів наукового дослідження дозволило визначити витoki, етапи розвитку та сфери діяльності жіночого товариства «Союз українок» у період його існування в 1917–1938 рр.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ДІЯЛЬНОСТІ «СОЮЗУ УКРАЇНОК»

2.1. Розвиток жіночого руху в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Термін «жіночий рух» в широкому розумінні вказує на організовану суспільну діяльність жінок. В Україні цей рух виникав головним чином під впливом загальноєвропейського руху, але мав свої власні особливості і форми розвитку, обумовлені територіальним положенням країни і специфічним становищем українського народу, який перебував у складі різних країн. Український жіночий рух, з'явившись у другій половині ХІХ століття, представляє собою не лише копію подібних рухів у європейських країнах, але й початок відновлення історичного статусу жінки в суспільному житті, який їй належав у минулому. Це становить унікальний історичний аспект дослідження. Як свідчать джерела, представниці прекрасної статі в Україні залишили яскравий слід не лише в історії своєї держави, а й інших країн – Норвегії, Франції, Угорщини, Туреччини. Уже в «Повісті врем'яних літ» йдеться про безпосередній вплив жінки на формування нашої державності з перших її кроків⁵⁴.

Історія жіночого руху в Україні має глибокі корені, пов'язані з захистом прав жінок та боротьбою за їхню свободу висловлювання думок. Цей рух визначався впливом світового емансипаційного жіночого руху. На західноукраїнських територіях він не сліпо копіював досвід інших європейських країн у цьому плані. На західноукраїнських територіях жіночий рух не сліпо наслідував підходи інших європейських країн у цьому аспекті. Це було логічним, оскільки європейські феміністки боролися за рівні права з

⁵⁴ Гембаровська І. Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Магістр. 2015. Вип. 23. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2015. С. 202.

чоловіками в усіх сферах суспільного життя, тоді як розвиток жіночого руху на західноукраїнських землях відбувався паралельно з загальнополітичним рухом у всій українській громаді. Українська жінка виявляла активність і приймала участь у визвольних змаганнях за державність. Поряд з ідеями соціального визволення жінки акцентували на національно-організаційних завданнях в політичній, економічній та культурноосвітній сферах, адже саме тоді активно розвивався і визвольний рух⁵⁵.

Рух був заснований 8 грудня 1884 року і пропагував ідеї визволення, соборності України, праці на благо народу⁵⁶. Наталія Кобринська відіграла важливу роль у захисті інтересів і свобод жінок в Україні, вона у жовтні 1884 р. заснувала в Станіславі «Товариство руських женщин». Наталія Кобринська відіграла вирішальну роль у згуртуванні жінок-патріотів у жіночих товариствах і вважається найвідомішою активісткою феміністичного руху в Україні кінця XIX століття. Вона була лідером і організатором жіночого руху і наголошувала на практичності над ідеологією. Н. Кобринська стверджувала, що жінки повинні працювати поза домом, оскільки емансипація жінок розглядається як передумова визволення українського народу⁵⁷. Крім того, спільне відстоювання національного питання також було мотивом для розвитку жіночого руху в Україні цього періоду⁵⁸.

У 1880 р. українки Галичини вислали петицію до віденського парламенту в справі допущення жінок до вищої освіти, а в 1891 р. в Стрию було організоване перше жіноче віче. У 90-ті роки XIX століття виникли нові жіночі організації. Так, 1893 р. у Львові був створений «Клуб русинок», «Жіночий кружок» в Коломиї, 1894 р. «Жіноче товариство» в Городенці і

⁵⁵ Там само. С.200.

⁵⁶ Українки, які змінили світ назавжди. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1965/ukrainki-yaki-zminili-svit-nazavzdi>

⁵⁷ Презентація «Феміністичний рух у Західній Україні». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-feministichniy-ruh-u-zahidniy-ukra-ni-k-hih---p-hh-st-139564.html>

⁵⁸ Як народжувався український фемінізм. URL: <https://home.ednannia.ua/online-studio/articles/istoriya-gromadyanskyh-ruhiv-yak-narodzhuvasya-ukrayinskyj-feminizm>

москвофільське «Общество русских женщин» на Буковині, 1896 р. «Жіночий кружок» в Тернополі, 1901 р. «Жіноча читальня» в Долині, «Кружок українських дівчат» у Львові, 1903 р. – жіночі товариства в Бережанах і Рогатині, 1909 р. – у Львові «Жіноча громада». Серед громадсько-доброчинних організацій активними були «Товариство Руська захоронка», «Товариство опіки над слугами та робітницями», «Товариство вакаційних осель», «Товариство опіки над дітьми та молоддю». Загальнодержавний характер мав громадсько-доброчинний рух. Зокрема, у Львові діяла руська філія загальноавстрійського «Товариства св. Рафаїла». Доволі активно йшла розбудова жіночих організацій релігійно-доброчинного спрямування: «Маріїнське товариство пань» (Львів, 1904), «Мироносиці» (Чернівці, 1904), Товариство Православних Русинок (Чернівці, 1908).

Видатна діячка Ольга Кобилянська зобразила у своїх творах образи розумних жінок, що борються за свої права, сприяла жіночому руху. Героїні оповідань О. Кобилянської «Valse melancolique», «Nioba», «Через кладку», «По ситуаціях» є прикладами таких жінок, які боролися за свої права та права інших жінок. Крім того, українські жінки боролися за те, щоб кожна дівчина мала рівні права з чоловіками та за покращення становища жінки в суспільстві. Вони висловлювали особисту громадську думку та описували становище жінки в суспільстві, пропонуючи шляхи його покращення.

До 1990-х років жіночий рух в Україні був переважно нерозвинутим через відсутність незалежної державності та патріархального суспільства⁵⁹. Проте ХІХ століття поклало початок жіночому руху в Україні, зробивши його історично значущим періодом для прав жінок у країні. Відсутність незалежної державності стала вирішальним чинником у боротьбі за права жінок, спричинивши формування ідей під час суспільної модернізації та

⁵⁹ *Богачевська-Хомяк М., Веселова О. М. Жіночий рух в Україні // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.*

трансформації⁶⁰. Рух набирав обертів і ставав суспільно-політичною силою, розвиваючись в контексті боротьби за соціальні та національні права.

На розвиток жіночого руху в Україні в цей період впливали різні фактори. Одним із таких чинників стало поширення феміністичних ідей, які надихнули формування жіночих товариств у Галичині, Буковині, а згодом і на Східній Україні. До складу цих товариств входили такі прогресивні письменниці, як Євгенія Ярошинська, Ольга Кобилянська, Дарина Полотнюк, Олена Пчілка, Леся Українка, Костянтина Малицька, Сидонія Никорович-Гніди⁶¹. Жінки-лікарі, наприклад, Софія Окуневська, та педагоги, такі як Софія Русова та Марія Домбровська, також були залучені до жіночого руху⁶². Жіночий рух насамперед орієнтувався на демократичний напрям і патріотизм.

Ключовим чинником було створення «Союзу українок» у 1917 році, який вимагав рівноправної участі жінок у політиці з чоловіками та працював у напрямку організації курсів для жінок, проведення акцій протесту та захисту їхніх прав у разі порушення⁶³. Мілена Рудницька була однією з перших лідерів Спілки жінок, співпрацювала з міжнародними жіночими організаціями. Її співпраця з Міжнародною жіночою лігою стала ключовим фактором у розвитку жіночого руху в Україні. Вона також заснувала декілька жіночих організацій та Українську робітничу жіночу раду, яка мала на меті об'єднання робітниць і боротьбу за їхні права. Мілена Рудницька була з перших лідерів «Жіночого союзу» і виступала як лідер і організатор жіночого руху в Україні. М. Рудницька заснувала кілька жіночих організацій і визнана найвідомішою активісткою феміністичного руху в Україні

⁶⁰ Баранов А. М. Розгляд стану українського суспільства в контексті рівноправності крізь призму часу останньої третини XVI – початку XXI століття // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. Вип. 31/2021. С. 131–137.

⁶¹ Презентація «Феміністичний рух у Західній Україні». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-feministichniy-ruh-u-zahidniy-ukra-ni-k-hih---p-hh-st-139564.html>

⁶² Там само.

⁶³ Як народжувався український фемінізм. URL: <https://home.ednannia.ua/online-studio/articles/istoriya-gromadyanskyh-ruhiv-yak-narodzhuvasya-ukrayinskyj-feminizm>

минулого століття. «Союз українок» на чолі з М. Рудницькою вимагав участі жінок у політиці нарівні з людьми для спільного вирішення національного питання. Також вона заснувала Українську робітничу жіночу раду з призначенням об'єднання робітниць і боротьби за їх права. Міжнародна жіноча ліга співпрацювала з М. Рудницькою в її досягненнях, а Рада організувала курси для жінок, проводила акції протесту, захищала їхні права у разі порушення. Нарешті, рух надавав перевагу конкретним діям над дискусіями про гендерну нерівність, що було важливим для його підходу, орієнтованого на практичні рішення.

Жіноча преса, зокрема альманах «Перший вінок», що з'явився у 1887 році за фінансової підтримки Олени Пчілки, виступила як промовник нових гендерних концепцій в галицькому суспільстві наприкінці XIX століття. У даному альманаху представлені твори письменниць з Наддніпрянської України, таких як Ганна Барвінок, Олена Пчілка, Леся Українка, Дніпрова Чайка, Людмила Старицька, а також з Галичини – Н. Кобринської, У. Кравченко, сестер Рошкевич, К. Попович, О. Бажанської, А. Павлик, С. Окуневської та інших. У вступній статті альманаху Н. Кобринська висвітлювала: «Важний ще лишається нам до піднесення факт, що перший раз виступаємо разом з нашими старшими сестрами Українками в імені нашої національної єдності на ниві загальних справ і спільного всім жінкам питання»⁶⁴. На сторінках альманаху були літературні твори (вірші, проза), етнографічні матеріали, статті Н. Кобринської про жіноче питання.

Жіночий рух в Україні народився завдяки зусиллям низки відданих жінок із різних верств суспільства. Жіночий рух в Україні в цей період мав конкретні цілі та завдання, які були спрямовані на підтвердження у гендерній рівності. Одним із головних завдань була протидія насильству над жінками. Провідні діячки жіночого руху в Україні вважали, що жінки повинні бути захищені від усіх форм насильства і для цього мають бути законодавчі заходи. Іншою основною ідеєю жіночого руху було забезпечення виборчих

⁶⁴ «Перший вінок»: Жіночий альманах. Львів, 1887. С. 464.

прав для жінок і сприяння їх участі в управлінні. Активістки прав жінок були сповнені рішучості забезпечити рівне представництво жінок в уряді, та щоб їхні голоси були почуті в питаннях загальнонаціонального значення. Крім того, жіночий рух вимагав ухвалення законів, які б захищали жінок від дискримінації на різних рівнях. Захисники прав жінок наполягали на прийнятих законах, які б забезпечували рівну оплату за рівну роботу та можливість працевлаштування для жінок. Вони також прагнули сприяти освіті жінок і доступу до охорони здоров'я. З часом ці завдання жіночого руху в Україні розвинулися до більш комплексних заходів, спрямованих на просування гендерної рівності та забезпечення рівного доступу жінок до можливостей в усіх сферах життя.

Формування та прогрес жіночого руху в Україні взагалі обумовлені особливостями розвитку українського суспільства та ролі жінки у період становлення української державності. Значний внесок у цей процес здійснювали освічені жінки з видатних українських родин, що свідомо відчували важливість власної місії та виступали як меценатки та засновниці освітніх та духовно-релігійних закладів. Жіноче меценатство в Україні відіграло ключову роль у стимулюванні національної культури та освіти протягом тривалого історичного періоду.

Жіночий рух в Україні на кінці XIX століття виник під впливом західноєвропейського руху, але відрізнявся своїми характеристиками: переважанням національної ідеї як основоположної, активною діяльністю освічених жінок, включенням літературного руху до жіночої періодики, благодійним спрямуванням жіночої праці та формуванням політичної націоналістичної преси. Мистецтво та освіта представляли собою єдині сфери, в яких українська жінка мала змогу виявити свою особистісну, гендерну, соціальну ідентичність.

У XIX столітті жіночі організації визначалися різними напрямками діяльності, зокрема релігійно-доброчинним, світським, благодійним та опікунковим, культурно-просвітницьким, кооперативним та економічним,

професійним, освітнім, феміністично-політичним (суфражистським), пацифістським, класово-політичним та партійним. Основними завданнями цих організацій були просвіта, широка соціалізація жінок та боротьба за їхні права в юридичній сфері. До початку ХХ ст. утворилися концептуальні засади організаційного розвитку жіночого руху, який став доволі помітним чинником громадсько-політичного, соціально-економічного та культурно-освітнього життя українок⁶⁵.

Отже, формування та розвиток жіночого руху в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття були складним явищем, що піддавалося впливу різноманітних факторів. Основними напрямками цього руху були феміністичні ідеології, сформовані під впливом ліберального, соціалістичного та національного фемінізму. Навіть при уявленні про схожість фемінізму в країнах третього світу та на українських землях, важливо розглядати його в контексті національних та гендерних досліджень.

У західноукраїнських землях жіночий рух відчував вплив європейського культурно-історичного контексту, що сприяло розвитку жіночих та феміністичних аспектів в українській літературі на рубежі століть. Представники нового покоління, такі як Леся Українка та Ольга Кобилянська, намагалися відкинути панівну ідеологію в культурі та впроваджували європейський творчий досвід, такий як психоаналіз, символізм, неофольклоризм, в українську літературу. Це сприяло модернізації української культури.

Жіночий рух прагнув створення жіночих організацій для підтримки громадської активності та подолання патріархальних стереотипів гендерних ролей у суспільстві. Навіть при опозиції з боку консервативних сил, таких як церква та уряд, рух досяг значного прогресу у гендерній рівності в освіті та політичній участі. Значущу роль жіночий рух відіграв також у національно-

⁶⁵ Гембаровська І. Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Магістр. 2015. Вип. 23. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2015. С. 202.

визвольній боротьбі українського народу за свою державність, створюючи передумови для майбутнього державотворення.

2.2. Заснування «Союзу українок», його цілі та завдання

Історія «Союзу українок» починається 21 лютого 1917 року. В цей день відбувся з'їзд львівських жінок із ініціативи «Кружка імені Ганни Барвінок». Учасниці з'їзду прийняли рішення створити розгалужене товариство з центром у Львові. Головною метою було підвищення освітнього та культурного рівня українських жінок, сприяння їх саморозвитку, ініціативі та громадській діяльності, а також боротьба за рівноправність і незалежність жінок, формування незалежних жіночих організацій. Головне управління «Союзу українок» у Львові закликала жінок створювати гуртки, філії та жіночі групи при товаристві «Просвіта» у кожному населеному пункті Східної Галичини для проведення зустрічей, свят, розваг, читання книг і газет. Разом з товариствами «Просвіта» і «Сільський господар» «Союз українок» організовував курси з кулінарії, шиття, килимарства, вишивання, а також надавав освітні курси для господинь.

Протягом всієї своєї історії, організація пройшла складний етап становлення. «Союз українок» постійно розвивався, активно вивчавши нові сфери для жіноцтва. Ці напрямки діяльності спрямовувалися на забезпечення матеріального благополуччя більшості жінок, а також сприяли вдосконаленню їхньої культури й освіченості⁶⁶. Тому не дивно, що згодом «Союз українок» став найвпливовішим жіночим товариством у Галичині, що нараховувало 60 тис. членкинь і був, пропорційно до кількості населення, найбільшою жіночою організацією в Європі.

Отже, першою головою товариства стала Єва Макарушка. «Союз українок» мав трирівневу структуру з центральним секретаріатом у Львові,

⁶⁶ Потапюк Л. М. Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. вип. 6. С. 17.

міськими та районними філіями (1937–1967) і сільськими осередками (828), які налічували близько 45 тис. членів. У 25 % українських сіл Галичини діяли осередки «Союзу українок», до яких належало близько 5 % українок. Але польська влада обмежила сферу діяльності товариства лише територією Галичини.

Через Першу світову війну практична діяльність «Союзу українок» розпочалася у 1920 році. У 1921 році Союз організував Загальні жіночі збори (які продовжували збиратися таємно після того, як були закриті польською владою). Союз мав п'ять відділів:

- 1) медичний відділ, очолюваний Марією Юринець та Оксаною Бірецькою, головним чином, для підтримки армії;
- 2) економічний відділ під керівництвом Оксани Одріної;
- 3) культурний сектор очолювали Софія Русова та Людмила Старицька-Черняхівська;
- 4) мистецький сектор очолювала Марія Грінченко.

На початку 1920-х років діяльність «Союзу українок» була спрямована на відновлення наслідків війни та організаційну діяльність. Поступово ці зусилля розширились на залучення сільського жіноцтва до товариства та поглиблення змісту його роботи. Основними завданнями цієї феміністичної організації стали підвищення культурного та духовного рівня молоді, вбачення молодому поколінню національно-патріотичних ідеалів, формування національно свідомої особистості, готової захищати Україну, зберігати та розширювати її звичаї, традиції та культурну спадщину, адже «жінки постановили працювати над підвищенням національної свідомості земляків, зокрема молоді, залучати її до активної громадської роботи; основна мета патріоток – виростити свідому зміну, яка б без вагань стала на боротьбу за волю рідної землі»⁶⁷.

3 березня 1925 р. у Львові з'їзд делегаток «Союзу українок» та всіх краєвих жіночих організацій дав повну картину діяльності українського

⁶⁷ Піяр Т. Наша доля – Союз українок // Волинські обереги. Рівне. 2012. С. 5.

жіноцтва. Центральний відділ звітував про діяльність «Союзу українок» за три роки, тобто від Всеукраїнського Жіночого З'їзду в грудні 1921 р. у Львові: «В порівнянні зі станом за період трьох літ, коли після руйни спричиненої воєнним лихоліттям, стала в краю не ціла десятка жіночих товариств, які або зовсім не проявляли ніякої діяльності, або вели її в скромних розмірах, без ясно наміченої цілі та шляху і некоординовані між собою – теперішній баланс Союзу Українок можна сміло назвати блискучим. Сьогодні Союз Українок об'єднує в собі біля сорока товариств, які творять один нерозривний організаційний ланцюг з одноцільним планом»⁶⁸. Тепер спрямування просвітницьких жіночих організацій корінно змінилося. Якщо раніше їхня діяльність більше відзначалася гуманітарним і розважальним характером, то тепер вони вбачають свою головну мету в громадянському вихованні жіноцтва через просвітницьку та економічну працю.

Після дискусій на з'їзді було прийнято низку резолюцій та визначено завдання. Центральний відділ «Союзу українок» взяв на себе зобов'язання: в першу чергу, готувати кадри організаторок та інструкторок для проведення просвітницьких і фахових курсів у селах; в другу чергу, видавати жіночий часопис; в третю чергу, відкривати жіноче бюро праці. Філії отримали завдання реєструвати жіночі інтелігентні сили в повіті та активізувати їх участь у громадянській роботі. Також, через співпрацю з читальнями «Просвіти», проводити господарські курси та організовувати жіночі зібрання на селі, що сприяло б усвідомленню сільським жіноцтвом громадських питань.

У Статуті «Союзу українок» вказувалося, що просвітницька місія була головною у роботі усіх відділень. У ньому чітко окреслено основні напрямки діяльності членів товариства: «Секції мають дбати про найширшу освіту і товариське життя українського жіноцтва через збори, наукові відчити, бібліотеки, читальні, театральні вистави, концерти, вечорниці, видавати часописи; засновувати дитячі захорони, вакаційні оселі, бурси для убогої

⁶⁸ Зріст жіночого руху // Діло. 1925. № 63. С. 3.

молоді, курси для неграмотних; засновувати школи і курси із обсягу жіночого господарства і домашнього жіночого промислу; заохочувати жіноцтво до просвіти і науки; засновувати філії та кружки по містах і селах Волинського воєводства»⁶⁹.

Загалом, основною метою діяльності товариства було об'єднання українських жінок в демократичному жіночому русі, захист їхніх прав, досягнення гендерної рівності та спрямування творчих зусиль на втілення в суспільстві історичних цінностей, національних ідеалів і духовної культури. Також, організація прагнула виховувати нову генерацію української молоді, здатну будувати правову демократичну українську державу. Для досягнення поставлених завдань та підготовки кадрів Центральний секретаріат «Союзу українок» організував ряд курсів, таких як п'ятимісячні курси у Львові (1927 р.), у м. Коршеві (1929 р.) та організаційний вишкіл у Львові (1932 р.). У 1937 р. також було створено курс народної освіти. Програма курсів включала в себе ознайомлення з філософією «Союзу українок» та ідеєю кооперації, організацію дитячих садків, ведення домашнього господарства та садівництва, а також основи гігієни. Випускниці цих курсів, їх було понад 200, основним чином працювали у філіях «Союзу українок», вносячи значний внесок у соціальний та економічний розвиток міського та сільського жіноцтва. Також вони організовували спеціалізовані курси, часто спільно з іншими товариствами.

У 1922 р. друкованим органом «Союзу українок» став «Жіночий вісник», згодом тематична сторінка «Громадського вісника», редактором якого була М. Рудницька, авторами – О. Залізняка, Н. Суровцева, М. Струтинська⁷⁰. Серед активних постатей українського жіночого руху важливе місце займає О. Федак-Шепарович. Вона була членом

⁶⁹ Марчук О. Просвітницька діяльність «Союзу українок» на Волині на початку ХХ століття // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2014. Вип. 2. С. 117–124.

⁷⁰ Павлюк М. Жіночий рух в Галичині. Українські визначні жінки // Народознавчі зошити. Серія історична. 2014. № 2. С. 311.

організаційного комітету З'їзду українських жінок, який відбувся 22–23 грудня 1921 року у Львові і був витоком для створення «Союзу українок». З 1924 до 1939 року вона виконувала обов'язки заступниці голови Союзу та була директоркою жіночого видавничого кооперативу цієї громадської організації. О. Федак-Шепарович активно співпрацювала з такими видатними особистостями, як О. Кисілевська, К. Гриневичева, І. Блажкевич, і разом із М. Рудницькою вона редагувала часопис «Жінка». Крім того, відомо про її участь у роботі «Українського комітету допомоги безробітним та убогим», який діяв у Львові у міжвоєнний період.

У 1928 р. головою «Союзу українок» стала М. Рудницька – професор Високого педагогічного інституту у Львові, член ЦК найвпливовішої легальної політичної партії Галичини – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), депутат від УНДО до польського Сейму у 1928–1935 рр. Мілена Рудницька була головним ідеологом українського жіночого руху міжвоєнного часу. Вона підкреслювала, що багато питань, які турбують жіноцтво державних народів, для українців є неактуальними, бо на перший план в умовах української дійсності виходить «національне усвідомлення жіноцтва»⁷¹.

Під час Голодомору 1932–1933 років Мілена Рудницька була обрана заступницею голови Українського громадського комітету рятунку України. Цей комітет був утворений 25 липня 1933 року у Львові за участю представників різних галузей: політики, науки, культури, освіти, економіки та інших установ і організацій українців Західної України. Створення цієї неурядової організації, до складу якої увійшли впливові особистості

⁷¹ *Гавришко М.* Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. Вип. 24. С. 85–97.

сучасності, створювало надію на організацію широкомасштабної міжнародної допомоги для голодуючих в УСРР.⁷²

Основною метою комітету було розповісти світові про масовий голод на українських теренах у складі СРСР та організувати широкомасштабну допомогу тим, хто перебував у стані голоду. Марія Рудницька виявилася однією з активних осіб, що присвятили себе організації допомоги голодуючим. Завдяки підтримці міжнародних жіночих організацій і впливових українських політичних діячів за кордоном, вона змогла переконати президента Ліги Націй, яким був прем'єр-міністр та міністр закордонних справ Норвегії, доктор Юган-Людвіг Мовінклея, внести питання про надання допомоги голодуючим на території радянської України на розгляд Ради Ліги Націй: «Оминаючи дбайливо політичну сторінку справи і маючи головною на меті поміч для своїх земляків, які вмирають тепер мільйонами, без ніякої допомоги від цивільного світу, прохаємо вас імені цих невинних жертв поставити у хвилині, коли йтиме дискусія у Лізі Націй про вступ Советів до неї, такі умовини щодо прийняття їх до Ліги – Нехай советський уряд змінить у відношенні до України свою політику, яка є причиною страшного голоду і нехай дозволить на міжнародну поміч голодним»⁷³.

У червні 1934 р. «Союз Українок» з успіхом провів у Станіславові Жіночий Конгрес на честь 50-річчя заснування першого жіночого товариства, в якому взяли участь представниці всього організованого українського жіноцтва з різних країн українського поселення, включаючи США й Канаду: «Між нами є делегатки з Буковини, Закарпаття, Америки, Канади, еміграції, нема тільки представниць Великої України. Всі ми сестри, що мають спільну мову і спільну Історію. Ніхто в нас не вирве віри в краще українського

⁷² Чайківська М. Мілена Рудницька, або та, що відкривала очі Європі на геноцид українців. URL: <https://photo-lviv.in.ua/milena-rudnytska-abo-ta-scho-vidkryvala-ochi-evroputa-henotsyd-ukrajintsiv/>

⁷³ Українські жінки проти Советів. Лист голови Союзу Українок до голови міжнародної організації жінок // Діло. 1934. № 250. С. 3.

народу, добутої кров'ю синів і чоловіків наших»⁷⁴. Учасниці Конгресу засвідчили відданість «Найвищому Національному Ідеалові».

Важливо відзначити, що «Союз українок» підтримував добрі відносини з іншими жіночими організаціями та громадськими товариствами. Керівництво «Союзу українок» налагодило зв'язки з міжнародними жіночими організаціями. У 1923 році «Союз українок» став членом «Міжнародного жіночого союзу» і приймав участь у його конгресах у Римі (1923), Парижі (1926), Берліні (1929), Марселі (1933). Також «Союз українок» володів власною секцією, очолюваною Б. Баран, у «Лізі миру і свободи», представниця якої брала участь в Українському Жіночому Конгресі у Станиславі. Кооперативна секція «Союзу українок» стала членом «Жіночої кооперативної гільдії» і брала участь в її конгресах у Відні (1931), Лондоні (1933) і Парижі (1937).

Взаємодія з міжнародними організаціями відігравала ключову роль у проведенні заходів проти терору окупантів на українських теренах. У 1924 році Марії Рудницькій вдалося привернути увагу міжнародної громадськості до справи вбивства Ольги Басараб польською поліцією, завдяки публікаціям в закордонних ЗМІ. У 1930 році вона звернулася до Ради Ліги Націй та міжнародних жіночих організацій з питанням пацифікації в Галичині, підтримуючи це візитом представниці «Ліги миру і свободи» пані Шіпшенке до Галичини. У 1933 році вона також внесла справу про штучно організований голод в Центральних і Східних Землях перед розгляд Ради та міжнародними інстанціями.

1938 рік став роком гірких випробувань, вже останніх для товариства. Все почалось з того, що польська влада заборонила на кілька місяців діяльність «Союзу українок». У публікації «Розв'язання Союзу Українок», зазначалося: «Удар, який настиг Товариство «Союз Українок», викликав величезне вражіння між жіноцтвом, зокрема сільським. Коли говорити з

⁷⁴ Могутня маніфестація жіноцтва. Другий день Українського Жіночого Конгресу // Діло. 1934. № 167. С. 2.

селянками про розв'язання, точніше завішення «Союзу українок», вони не можуть скрити своїх почувань і просто плачуть з жалю за своїм товариством. Не менший відгук спричинила ця подія і між інтелігентським жіноцтвом у повітових осередках. У тих селах і містечках, де досі не було «Союзу українок», жіноцтво просто соромиться цього і заявляє, що тепер, коли дали змогу працювати, то ми і в себе зараз залежимо «Союз українок»⁷⁵. Слід відмітити, що потрясіння, викликане припиненням діяльності «Союзу українок», не паралізувало волю і не спричинило психічне заломлення серед жінок краю. Радше навпаки: серед широких мас жіноцтва можна відчутти певне піднесення і завзятість, бо як було прийнято казати «ми пройшли не перший вогонь». Такій стійкості та незламності духу можна тільки позаздрити. У 1939 році, з приєднанням Західної України до УРСР, «Союз українок» був ліквідований.

Отже, формування національної свідомості було одним з основних завдань, які поставив перед собою «Союз українок». Ця організація мала за мету сприяти становленню вільної Української держави. Незважаючи на важкі обставини, такі як повоєнні роки, голод, панування більшовицької влади та репресії проти інтелігенції, «Союз українок» пройшов складний шлях.

Упродовж свого існування об'єднане українське жіноцтво не лише не вступало відсторонь, але й відважно захищало волю та гідність свого поневоленого народу. Навіть у найважчі періоди організації вдалося впроваджувати фахові курси та гуртки, де жінки та дівчата отримували навички у кулінарії, крою, шитті, вишиванні тощо.

На піку своєї активності у 1930-х роках «Союз українок» налічував близько 60 тисяч учасниць і вважався однією з найбільших жіночих організацій в Європі. Незважаючи на всі труднощі та виклики того часу, організації вдалося успішно розвивати та сприяти розвитку жіночого руху в Україні.

⁷⁵ Розв'язання Союзу Українок // Діло. 1938. № 147. С. 1.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ «СОЮЗУ УКРАЇНОК»

3.1. Культурно-просвітницька та гуманітарна діяльність товариства

На початку 1920-х рр. діяльність «Союзу українок» була спрямована на відновлення руїн воєнного часу та організаційну роботу, а згодом – на залучення до товариства сільського жіноцтва та поглиблення змісту його діяльності. Головними просвітницькими завданнями феміністичної організації було піднесення культурного та духовного рівня тогочасної молоді, прищеплення молодому поколінню національно-патріотичних ідеалів, виховання національно свідомої особистості, готової захищати Україну, берегти і примножувати її звичаї, традиції та національну культурну спадщину, адже «жінки постановили працювати над підвищенням національної свідомості земляків, зокрема молоді, залучати її до активної громадської роботи; основна мета патріоток – виростити свідому зміну, яка б без вагань стала на боротьбу за волю рідної землі»⁷⁶.

У Статуті «Союзу українок» вказувалося, що просвітницька місія була головною у роботі усіх відділень. У ньому чітко окреслено основні напрямки діяльності членів товариства: «Секції мають дбати про найширшу освіту і товариське життя українського жіноцтва через збори, наукові відчити, бібліотеки, читальні, театральні вистави, концерти, вечорниці, видавати часописи; засновувати дитячі захорони, вакаційні оселі, бурси для убогої молоді, курси для неграмотних; засновувати школи і курси із обсягу жіночого господарства і домашнього жіночого промислу; заохочувати жіноцтво до просвіти і науки; засновувати філії та кружки по містах і селах Волинського воєводства»⁷⁷.

⁷⁶ Піяр Т. Вказ. пр. С. 144.

⁷⁷ Марчук О. О. Вказ. пр. С. 120.

Основними напрямками просвітницької діяльності товариства були: відкриття освітніх та спеціалізованих курсів для жінок і молоді; читання лекцій; видання часописів; організація дитячих садків; відкриття дитячих бібліотек, хорів, ансамблів народних танців; проведення народних свят, вечорів, концертів та театральних вистав.

Для виконання поставлених завдань та підготовки кадрів Центральний секретаріат «Союзу українок» організував низку курсів: п'ятимісячні курси у Львові в 1927 р. (викладач О. Липель), у м. Коршеві в 1929 р. (у співпраці з товариством «Сільський господар»), організаційний вишкіл у Львові в 1932 р. У 1937 р. було також створено курс народної освіти. Програма курсів включала ознайомлення з філософією «Союзу українок» та ідеєю кооперації, організацію дитячих садків, ведення домашнього господарства та садівництва, а також основи гігієни. Випускниці цих курсів (понад 200) працювали переважно у філіях «Союзу українок», зробили значний внесок у соціальний та економічний розвиток міського та сільського жіноцтва, а також організували (часто разом з іншими товариствами) спеціалізовані курси. Так, у 1937 р. було проведено 177 таких курсів, із них: 81 – з кулінарії, 13 – з хатньої роботи, 53 – із в'язання, 21 – з шиття та 7 – з вишивання). Постійним інструкторам часто допомагали секції учениць (у головному та філіальних осередках).

«Союз українок» часто давав у газеті «Діло» оголошення про набір на різноманітні курси для жінок, що хотіли опанувати певну професію або стати інструкторами при самому товаристві. Наприклад, ось оголошення про проведення практичних інструкторських курсів: «Приватний інструкторський курс для безробітних абітурієнтів учительських семінарій і гімназій. До навчання різних предметів запросив відділ «Союзу українок» найкращих робітників на народній ниві. Він обнімав: науку крою і шиття,

домашнє господарство, городництво і куховарство, організацію жіноцтва, культурно-просвітню працю, гігієну, кооперацію, Рідну Школу»⁷⁸.

Значний внесок у розвиток просвітницької роботи серед молоді зробили окремі філії «Союзу українок». Зокрема, у 1932 р. українське жіноцтво м. Рівного проводило такі заходи, як: курси вишивання, відкриття хору, ансамблю народного танцю, підготовка до вистави «Зачарований скарб», організація Свята матері та Новорічної ялинки⁷⁹.

Задля збереження української народної культурної традиції членкині «Союзу українок» відвідували різноманітні урочисті відкриття, виставки, літературні вечори та самі активно займалися організацією свят, наприклад, «Дня селянки». Його влаштовували філії товариства у своїх громадах, переважно улітку. Так, у 1936 р. в такому повітовому святі в м. Радехові (Львівська область) 28 червня взяло участь близько 6–7 тис. осіб: «На переді йшла радехівська Філія у прегарних народних строях і дві оркестри, далі чвірками усе жіноцтво та громадянство»⁸⁰. 5 липня це ж свято провели в Чорткові (Тернопільська область). У пресі його охрестили «великою національною маніфестацією цілого чортківського повіту»⁸¹. Почесними гостями були М. Рудницька та О. Кисілевська. В урочистому дійстві взяло участь понад 600 жінок, які представляли 18 гуртків Чортківського повіту. На святі виступили 300 молодих дівчат, убраних у гарний народний одяг, звідусіль лунала музика та пісні. Навіть було проведено інсценізоване подільське весілля, виконане гуртками «Союзу українок» з Джурина й Базару⁸².

⁷⁸ З життя наших установ. Практичний інструкторський курс «Союзу Українок» у Львові // Діло. 1927. № 155. С. 4.

⁷⁹ Марчук О. О. Вказ. пр. С. 123.

⁸⁰ Свята з краю. Посвячення прапору і «День селянки» в Радехові // Діло. 1936. № 147. С. 3.

⁸¹ Свята з краю. День селянки в Чорткові // Діло. 1936. № 153. С. 4.

⁸² Міронова І., Смишляєва Є. Просвітницька діяльність жіночого товариства «Союз українок» (1917–1938 рр.) // Старожитності Лукомор'я. 2023. № 2 (17). С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.2.200>

Освітня діяльність «Союзу українок» проваджувалася через організацію та проведення освітніх курсів, різноманітних лекцій, нарад та виступів для її членів. Видатним був курс вишколу для організаторок та інструкторок товариства, організований з 15 січня до 30 квітня 1937 р. у Львові. Головними завданнями цього курсу ставилося підготувати курсанток до організаційної, культурно-освітньої та господарської праці у філіях і гуртках «Союзу українок», а також до їх виховної праці серед дітей у позашкільних гуртках.

Після закінчення курсу на шпальтах газети «Діло» писалося про його результати: «...На курсі викладали такі предмети: історію українських визвольних змагань, сучасне положення всіх українських земель та еміграції, громадські установи та українські політичні партії, етнографію українських земель з окремими узглядненнями народного мистецтва, практичне знання законодавства адміністративного і шкільного, етика громадського життя, культура й естетика щоденного життя, жінка в українському письменстві і мистецтві, історію українського жіночого руху, головні проблеми фемінізму, ідеологію Союзу українок, організація С.У. та різні ділянки його праці, ведення гуртків доросту при філіях і кружках С.У., кооперація. На курс записалося 20 учасниць, а скінчило його 18 (15 з краю, в цьому одна з Волині і три зі Львова)»⁸³.

Індивідуальні заходи включали: по-перше, поширення кооперативної свідомості серед сільських жінок, навчання сільських домогосподарок (філії та гуртки «Союзу українок» опікувалися літніми дитячими садками, організованими «Рідною школою», проводили підготовчу та допоміжну роботу; у 1923 р. за ініціативою управи «Союзу українок» було створено кооператив «Українське народне мистецтво» для розвитку народної творчості; з 1935 р. існувало товариство «Сільський господар»); по-друге, просвітницька діяльність («Союз українок» організовував літературні вечори, реферати, виставки та різноманітні ювілейні святкування). За допомогою

⁸³ Закінчення курсу громадського вишколу в Союзі Українок // Діло. 1937. № 4. С. 4.

лідерів ця діяльність все більше поширювалася. У березні–травні 1933 р. члени культурно-освітньої секції щонеділі проводили спеціальні збори, на яких виступали з доповідями та читали реферати на освітні та культурні теми. Того ж року, за сприяння «Союзу українок» у м. Рівне було відкрито дитячу бібліотеку, яку регулярно відвідувала 51 особа, а також створено дитячий садок, який відвідувало 69 дітей. Вже у 1936 р. бібліотеки працювали у 36 філіях та 203 гуртках. Водночас, при читальнях діяло 145 гуртків для дівчат віком 14–18 років, до програм яких входили українознавство, основні відомості про кооперацію, народну творчість та хатнє господарство⁸⁴.

У 1922 р. «Союз українок» почав видавати свій перший часопис «Жіночий вісник». Журнал публікував програмні документи організації та цікаві матеріали на суспільно-політичні теми. Редакторкою була Мілена Рудницька, а постійними авторками публікацій – О. Кисілевська, М. Білецька, О. Коренцева, І. Герасимович, Н. Суворовцева, Є. Макарушка.

Систематична та детальна інформація з організаційних питань діяльності «Союзу українок» стала доступною після виходу у світ їхнього видання «Жіноча доля» (за редакцією Олени Кисілевської). У 1929 р. було відкрито постійну рубрику «Вісті з «Союзу українок»», де публікувалися постанови та звіти філій⁸⁵.

Інформація про щорічні з'їзди союзу була досить насичена, друкувалось багато звітів з кожного реферату та резолюції. У протоколах засідань членів організації можна простежити конкретну освітню та просвітницьку діяльність «Союзу українок». Наприклад, процитуємо резолюції, ухвалені загальними зборами товариства, які відбулися 8 та 9 травня 1933 р. у Львові:

⁸⁴ Марчук О. О. Вказ. пр. С. 119.

⁸⁵ Кочкодан В. Організаційна діяльність українських жіночих товариств Східної Галичини на сторінках регіональної преси (1887–1939 рр.) // Емінак. Науковий щоквартальний журнал. 2019. № 3 (27). С. 130–142.

«Загальні Збори Союзу українок вважають найважливішим завданням в організаційній ділянці на черговий рік поглиблення організаційної сітки через:

1. Скріплення зв'язків між Кружками і Філіями Союзу українок з одного боку та Філіями і Централєю – з другого.
2. Через налаштовування діло- та книговодства у Філіях і Кружках.
3. Через районні міжфіліальні з'їзди, для обміну думок про методи організаційної праці.

Загальні Збори Союзу українок, нав'язуючи до давніх традицій жіночих товариств та започаткованої праці окремого реферату для справ народного мистецтва при Г. В., рішають:

1. Оживити серед жіноцтва зацікавлення народним мистецтвом при допомозі рефератів, виставок і т. п.
2. Зберігати серед сільського жіноцтва місцеву народну ношу, там де вона ще захована, та пропагувати її в сталевих зразках (бодай як світочний одяг) серед жіноцтва усіх шарів нашої суспільності.
3. Виготовити при допомозі Філій і Кружків Союзу українок оригінальну збірку предметів народної творчості для науково-музейних цілей»⁸⁶.

«Союз українок» був зацікавлений у відкритті нових дитячих садків. На думку членів союзу, в дитячих садках діти вчилися спілкуватися з однолітками, отримували належне духовне виховання, а матері могли займатися домашніми справами і одночасно брати участь у культурних заходах. На загальних зборах 27 травня 1927 р. було прийнято рішення про негайне зарахування дітей до садочка.

Зазначимо, що 18 червня 1927 р. дитячий садок у м. Рівному відкрили члени «Союзу українок», які придбали для дітей іграшки, парти та стільці. А в 1936 р. філія «Союзу українок» у Калуші уладила дитячий садок у середмісті (Торговиця), що його веде кваліфікована провідниця садків пані

⁸⁶ Життя нашого зорганізованого жіноцтва // Діло. 1933. № 126. С. 3.

Гана Кармазинівна. По деяких селах роблять заходи кружків «Рідної школи» відкрити садки від червня ц. р.»⁸⁷.

Важливою сторінкою не лише в історії «Союзу українок», але й в історії жіночого руху загалом став Український Жіночий Конгрес, який з 22 червня 1934 р. був головною темою для обговорення на шпальтах газет та журналів. Про нього згадували щодня, підкреслюючи, що це важлива подія не лише для жіночого руху, але й для української нації в цілому. Так, у статтях «Жіночої долі» відзначалося про прибуття гостей і делегатів у перший день, а також про те, що в усіх церквах Станіслава відбулися богослужіння. Конгрес і після свого закінчення перебував на перших шпальтах газет, отримавши від них різну оцінку. Насамперед, про нього згадували такі жіночі видання: «Жіноча доля», «Жіноча воля» та ін. Наприклад, власне «Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові» авторка З. Мірна закінчувала так: «Уперед! Хай кожен знає, що українське жіноцтво не складе своєї зброї, аж доки спільними зусиллями зі своїми братами-чоловіками не виведе українського народу на переможний шлях української держави»⁸⁸.

Варто зазначити, що над підготовкою конгресу брали активну участь жінки Товмацької та Тисменицької філій союзу, які приймали участь у конференції з організації та проведенні майбутніх з'їздів разом з представницями філій зі Станіслава, Калуша, Надвірної, Галича та Делятина. «У рамках проведення Українського жіночого конгресу відбулася урочиста хода за участю 2500 сільських жінок, а опісля 1500 дівчат під звуки української пісні виконали вправи з вінками й серпами. Також було організовано виставку зразків промислів, мистецтва, народної ноші та інших виробів. Філії та гуртки «Союзу українок» Товмаччини брали активну участь в експонуванні елементів одягу та домашнього декору свого етнографічного

⁸⁷ Дописи. Калуш // Діло. 1936. № 102. С. 7.

⁸⁸ Мірна З. Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові // Жіноча доля. 1934. Ч. 84 (червень). С. 1.

регіону. Так, Тисменицька філія демонструвала делегаткам з'їзду давній міщанський «стрих» (горище), дві ляльки-манекени в міщанському й весільному одностроях, а Товмацька філія – верети, пошевки (пішевки), скатертини, ручники (рушники), запаски, пояс, киптар, зразки вишивок»⁸⁹.

У Станіславові, в приміщенні Українського товариства «Сокіл», зібралися 545 делегаток зі Східної Галичини, 43 представниці жіночих організацій з Полісся, Волині, Холмщини, Буковини, Закарпаття та Бессарабії, а також українки з Канади, США, Чехії, Німеччини, представниці емігранток «Великої України», «Міжнародної жіночої ліги миру і свободи», «Союзу українок Америки», «Союзу українських емігранток», «Союзу українських жінок Румунії» та ін.

На з'їзді розглядалися питання історії України та визвольних змагань, історії жіночого руху, ролі жінок у збереженні мови, народної пісні та релігії, становища жінок і дітей в радянській Україні, культурно-просвітницької діяльності жінок, ролі жінок у дошкільному та шкільному вихованні, фізичному вихованні та спорті, кооперації, домашній та сільськогосподарській праці, економічній незалежності сучасної жінки тощо. Було представлено двадцять одну доповідь на ці теми. Резолюція Конгресу закликала українців до національного об'єднання, а політиків – до побудови миру між політичними партіями. Учасники конгресу ухвалили рішення про створення «Світового союзу українок», який був заснований у 1937 р. і об'єднав усі жіночі організації, а також про видання журналу «Жінка» (виходив у Львові в 1935–1939 рр.)⁹⁰.

Під час проведення «Свята селянки» до роботи Конгресу долучилися тисячі учасниць і гостей із сільської місцевості. «Філія «Союзу українок» у Радехові влаштувала 28 червня повітове свято своєї організації, а саме «День Селянки» та посвячення прапора.

⁸⁹ Федоришин І.В. Вказ. пр. С. 115.

⁹⁰ Там само. С. 116.

Узагалі, філії «Союзу українок» зробили значний внесок у розвиток жіночого феміністичного руху, зокрема, у проведенні просвітницької діяльності. Так, у 1936 р. «заходом кружка «Союзу Українок» у Делятині відбулося спільне свячене дня 3 цього місяця в салях Українбанку. Зайшлося близько 50 осіб, найповажніших громадян нашого міста... Голова «Союзу Українок» пані Навроцька короткою промовою привітала гостей і членів Товариства. Під час свяченого співав мужський і девічий хор читальні «Просвіта» в Делятині великодні та народні пісні. Слід підкреслити, що це одна з дальших удатних імпрез «Союзу Українок», який в останнім часі розвиває живу акцію над зміцненням товариського життя та над піднесенням освіти своїх членів»⁹¹.

На Товмаччині філії «Союзу українок» діяли у Товмачі, Тисмениці та Отинії, кожна з яких функціонувала як самостійна організація. Культурно-просвітницька діяльність цих філій була дуже активною. Вона включала щотижневі лекції на соціальні та культурні теми, благодійні акції зі збору коштів, організацію національних свят, концертів та розваг. Так, у 1933 р. Товмацька філія «Союзу українок» організувала збір коштів для бідних мешканців містечка та околиць, продаючи біля церкви «шутки» (пальмові гілки), прикрашені синьо-жовтими стрічками, а також організувала аматорські вистави у Товмачі та селі Петрилів, виручені кошти від яких пішли на допомогу селянської бурси імені М. Шашкевича у м. Товмач⁹².

З нагоди вшанування пам'яті видатних українських літературних діячів тисменицький осередок «Союзу українок» влаштував аналогічні урочисті зустрічі на честь Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, О. Кобилянської, Н. Кобринської⁹³.

В Отинії філія «Союзу українок» була створена у 1933 р., але перші три роки вона не діяла активно. На загальних зборах 6 грудня 1936 р. було

⁹¹ Дописи. Калуш // Діло. 1936. № 102. С. 8.

⁹² Федоришин І.В. Вказ. пр. С. 124.

⁹³ Андрухів І., Гаврилюк С. Тисмениця. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. С. 259–262.

обрано нових керівників (голова – Олена Нейлюк, секретарка – Марія Камінська), складено плани культурно-просвітницької діяльності та запроваджено недільні зустрічі. У 1937 р. філія організувала чотиритижневі курси кравецтва, народної вишивки, шиття та народних танців, у яких взяли участь 15 жінок. Того ж року організовано гуртки доросту при бібліотеках у селах Виноград, Ворона та Гостів⁹⁴.

У 1930-х рр. «Союз українок» налічував близько 60 тис. членкинь і був однією із найбільших жіночих організацій в Європі⁹⁵. Але в 1938 р. польська влада заборонила його діяльність⁹⁶.

Щодо гуманітарної діяльності товариства, то варто зазначити, що у травні 1933 р. у Львові відбувся загальний збір «Союзу українок». Настрій був гнітючим, адже майже по всій країні лютував голод: «Важкий і відповідальний момент, який переживала Українська Нація, вимагав від українського жіноцтва вияву якнайбільшої енергії у праці на всіх ділянках громадянського життя...». На другий день засідання, 9 травня, товариством було ухвалено резолюцією, в якій воно засудило Голодомор. У той рік для того, щоб допомогти численним нужденним, «Союз» прийняв рішення організувати при філії гуманітарну секцію «Комітет допомоги безробітним і незаможним»: «Названий Комітет узяв на себе обов'язок уможливити вбогим і безробітним користати з дарових сніданків, а в березні й обідів»⁹⁷.

Представники Комітету панянки Колтунюкова і Ясинчукова уклали угоду з Товариством св. Йосифа такого змісту, що це товариство робить сніданки й обіди у власному приміщенні і на власний рахунок та зобов'язується видавати їх між убогих, які представлять «бльочки» філії «Союзу українок». Зі свого боку Комітет зобов'язався ті «бльочки» від Товариства св. Йосифа викупити. Сніданок складався із склянки молока і

⁹⁴ Федоришин І. В. Вказ. пр. С. 117.

⁹⁵ Дорохова К. А., Міронова І. С. Вказ. пр. С. 39.

⁹⁶ Розв'язання Союзу Українок // Діло. 1938. № 147. С. 1.

⁹⁷ Ясинчук І. Допомога вбогим і безробітним. Дещо з гуманітарної діяльності львівської філії «Союзу Українок». Діло. 1933. № 304. С. 3

двох булок; обід із супу, ярини й деколи м'яса та хліба. Їжу могли отримати безробітні, інваліди та вбога студентська молодь⁹⁸. Кошти отримувалися від місцевих громадських організацій, а також завдяки домовленості з представниками греко-католицької церкви, спільно з якими впродовж року щодругої неділі комітет мав право збирати кошти в усіх львівських церквах⁹⁹.

У своїй благодійній праці членкині «Союзу українок» допомагали не лише жінкам. Так, у 1937 році в Станіславові всі його філії та гуртки мобілізовано на допомогу українському шпиталю імені митрополита А. Шептицького у Львові. «Кожний кружок СУ має зібрати по 2 кг пир'я на одну подушку для українського шпиталю... Жінки! Для Вас жменя пир'я не багато значить. А хворий, який покладе на неї свою голову, буде благословити Ваші руки і Вашу жертвність», – з такими закликами до жіноцтва звернувся головний відділ «Союзу українок» у Станіславові. Жінки з числа членкинь СУ відгукнулися на заклик допомогти шпиталеві. Для деяких з них така праця завершилася невтішно. Так, 21 березня 1938 року на Тернопільщині у селі Богданівка було припинено діяльність гуртка СУ, а сім жінок – активісток цього осередку оштрафовано. Таким чином, під опікою українського жіноцтва перебувало питання про охорону здоров'я жінок, відстоювання права працюючих жінок, та всього того, що необхідно для підготовки жінки – громадянки¹⁰⁰.

«Союз українок» дбав про соціально-економічний добробут. Учасниці жіночого товариства відгукувалися на злободенні проблеми життя краю: у квітні 1933 року долучилися до роботи тимчасового комітету допомоги

⁹⁸ *Дорохова К. А., Міронова І. С.* Діяльність товариства «союз українок» на шпальтах газети «Діло» // «Молодий вчений». 2022. № 12 (112). С. 37.

⁹⁹ *Левчук І. С.* Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій в Другій Речі Посполитій: компаративний аналіз. Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. С. 191–194.

¹⁰⁰ Там само. С. 193.

потерпілим від повені та граду на Поліссі, надсилали пасхальні продуктові подарунки жінкам – в'язням рівненської тюрми¹⁰¹.

Отже, членкині «Союзу українок» зробили значний вклад у просвітництво жінок та молоді в Україні через широкий спектр заходів і ініціатив. Організація активно сприяла розвитку освітнього та культурного рівня українських жінок та молоді, спонукуючи їх до саморозвитку та участі в суспільній праці. Низка заходів, які вони проводили, включала організацію лекцій, народних свят, концертів і театральних вистав.

Особливу увагу організація приділяла освітнім та спеціалізованим курсам, що сприяло розширенню знань та навичок серед членок «Союзу українок». Заснування дитячих садків та підтримка навчальних закладів були напрямками, які сприяли забезпеченню якісної освіти для молоді.

Організація також взяла на себе завдання створення бібліотек та гуртків, що стимулювало членок до читання та культурного розвитку. Сприяючи створенню інтелектуального середовища, «Союз українок» прагнув підвищити рівень освіти та обізнаності українських жінок.

Окрім того, організація виступала за рівноправність та незалежність жінок, активно боролася за здобуття жіночими організаціями незалежного статусу. Їхня діяльність вказує на важливість активного включення жінок у суспільний та культурний розвиток, підтримку їх прав і можливість самореалізації в різних сферах життя.

Досвід «Союзу українок» у проведенні просвітницької діяльності варто використовувати в освітній сфері та громадській роботі вже сьогодні. В установах та державних органах треба більше реалізувати наступні ініціативи:

– підтримувати дітей з малозабезпечених сімей та розробити систему пільг для них;

¹⁰¹ Давидюк Р. Українська політична еміграція як фактор суспільних змін на території Західної Волині. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Острог. 2018. Вип. 27: На пошану Володимира Трофимовича. С. 72.

- підвищувати рівень освіти для обдарованих дітей;
- проводити різноманітні просвітницькі заходи для учнів шкіл та юнацької молоді;
- акцентувати увагу на вихованні патріотизму, що є надважливим у наш час;
- пропагувати просвітництво серед молоді та дорослого покоління (проводити курси, влаштовувати тренінги, відкривати нові секції).

3.2. Реалізація політичних ідей «Союзу Українок»

«Союз українок» проводив широкий спектр заходів з метою розроблення стратегії для активного використання політичних прав, що були надані законами Другої Речі Посполитої. Організація прагнула змінити політичну атмосферу на користь жінок, формувати нові моделі поведінки, демонструвати шляхи впровадження унікальної концепції організаційного розвитку, ідеологічного становлення та реалізації емансипаційних амбіцій. Важливим елементом було розвиток зв'язків з емігрантками та міжнародним жіночим рухом.

Діяльність організації відзначалася глибоким впливом на українські суспільно-політичні процеси протягом першої половини ХХ століття. Вона проявлялася у протистоянні з польським урядом та взаємодії з різними національними політичними течіями, різними партійними структурами та іншими аспектами, відзначаючись широкою включеністю в різні сфери суспільства.

Перші прояви політичної активності представниць «Союзу українок» на міжнародній арені відбулися у 1920 році, коли вони взяли участь у конгресі «Суфражу», який відбувався в Осло. Слід відзначити, що «Суфраж» був заснован вже у 1904 році і об'єднував понад 50 національностей, вважаючи себе «Жіночим союзом народів». У 1923 році, на конгресі у Римі, галицькі жінки були прийняті до цієї організації «на правах вільної нації».

Українки висвітлювали перед світовою громадськістю історію та діяльність українського жіночого руху, активно взаємодіючи з іншими національностями під час зустрічей і конгресів. Зокрема, з 10 по 17 липня 1921 року, представниці «Союзу українок» брали участь у третьому Міжнародному жіночому конгресі у Відні. Під час засідань вони піднімали питання загальнонаціонального характеру, такі як погроми в Україні та насильна окупація західноукраїнських територій.

З часу свого заснування «Союз українок» прагнув утримуватися від активної асоціації з іншими політичними рухами і партіями. Протягом 1920-х років відмежування від націоналістичного руху було важким завданням, оскільки значна частина суспільно активних українських жінок або самостійно входила до цього руху, або утримувалася в родинних чи дружбових зв'язках з його членами.

Наприклад, у складі Групи української націоналістичної молоді, створеної у Празі в 1922 році, були представниці «Союзу українок» такі як Софія Парфанович, Ольга Кардаш, Стефанія Гретчак, Стефанія Лозинська, Марія Стецюк. До Групи української державницької молоді (1928) належала Марія Бачинська, дружина Дмитра Донцова, яка очолювала «Союз українок» у 1926–1927 рр. Багато дівчат приймали участь у діяльності «Союзу української націоналістичної молоді» (1926)¹⁰².

Також важливим є факт, що Олена Федак-Шепарович, касирка команди Української військової організації (УВО) у Львові, пізніше стала членкинею Головного відділу «Союзу українок». Вона була сестрою Степана Федака, учасника УВО, і мала родинні зв'язки з учасниками неуспішного замаху на Юзефа Пілсудського в 1926 році. Також вона була сестрою дружин Євгена Коновальця та Андрія Мельника (Ольги та Софії відповідно). Ольга Басараб, зв'язкова полковника Коновальця, була членкинею Головної управи філії «Союзу українок» у Львові до своєї трагічної смерті в 1924 році.

¹⁰² Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX – 1939 р.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. С. 144.

У 1920-х роках «Союз українок» виявляв прихильне або, принаймні, не вороже ставлення до націоналістичного руху, що виникало через співпрацю останнього з українськими легальними політичними партіями, зокрема з найбільшою ліберальною силою – Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), до якого входили члени Української військової організації (УВО), такі як Дмитро Паліїв та Любомир Макарушка.

Ці обставини значно впливали на погляди «Союзу українок» на український націоналістичний рух, хоча при виборі голови організації в 1928 році, Марії Рудницької, було прийнято рішення не приєднуватися до діяльності націоналістичного підпілля¹⁰³. Тим не менше, це не заважало керівництву «Союзу українок» підтримувати неофіційні контакти з членами Організації українських націоналістів (ОУН), створеної в 1929 році. Особливо активно в цьому напрямку була Мілена Рудницька. Навіть син Мілени, Іван Кедрин-Рудницький, визнавав її як «послідовну ідейну противницю» інтегрального націоналізму ОУН. Але, за словами Марти Гавришко, це твердження відноситься до більш пізнього періоду, а саме кінця 1930-х років¹⁰⁴.

Утвердившись як національно-патріотична організація, «Союз українок» став осередком політичного просвітництва та політичної активізації аполітичного жіноцтва¹⁰⁵. Його головний відділ на засіданні 16 листопада 1927 р. одноголосно вирішив почати переговори з політичними партіями щодо співпраці у виборах 1928 р. На цю пропозицію відгукнулися лідер Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО) Д. Левицький та голова Української соціалістично-радикальної партії

¹⁰³ Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. С. 296.

¹⁰⁴ Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 24/2014. С. 86.

¹⁰⁵ ЦДІАКУ, м. Львів. Ф. 319. Оп. 1. Спр. 59. Центральне українське національне товариство «Союз українок» у м. Львів. Головний Виділ. 1933 р., 9 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20319.pdf>

М. Стахів, які заявили про своє позитивне ставлення до жіночого руху і готовність до співпраці. Одночасно, найбільш соціально активні жінки ставали членами тих чи інших політичних сил. Так, зі 123 зареєстрованих у 1928 році членів УНДО у Львові 9 – жінки¹⁰⁶.

Українське жіноцтво, яке вступало до політичних партій, виношувало намір створення в них окремих жіночих секцій. Таку перспективу різко засудила М. Рудницька на з'їзді УНДО в грудні 1928 р., наголосивши, що вступ у партію відбувся на персональній основі. Виборчі кампанії 1928 і 1930 рр. стали знаковими для українського жіночого руху, адже М. Рудницька та О. Кисілевська ввійшли до сейму і сенату Другої Речі Посполитої. Вони не були першими українками в польських законодавчих органах: у 1922 р. до сенату було обрано О. Левчанівську, яка представляла «Союз українок» на міжнародних жіночих форумах.

Рішення Мілени Рудницької брати участь у виборах 1928 року було продиктовано актуальними подіями та можливостями, які дає посольський мандат: партія трактувала Сейм у значній мірі як трибуну для представлення української позиції на міжнародній арені. Цю ж думку у спогадах транслює І. Кедрин-Рудницький, стверджуючи, що основною метою українців були ресурси, які дають посольські мандати, оскільки «галицькі українці не мали ілюзій щодо можливостей впливати у соймі на хід і зміст законодавства». Так, за словами І. Кедрин-Рудницького, керівник УНДО Д. Левицький на засідання ЦК говорив, що «і так нічого в соймі й сенаті не можемо вдіяти, то використаємо нагоду, щоби польська держава утримувала нам наших місцевих організаторів»¹⁰⁷.

М. Рудницька активно брала участь у міжнародних зустрічах, дописувала у пресу, займалась розвитком «Союзу українок» і набагато менше лобіювала зміни у законодавство. Перший посольський мандат у

¹⁰⁶ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Львів: Астролябія, 2011. С. 172.

¹⁰⁷ Кедрин-Рудницький І. Життя – події – люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк: Видавнича кооператива «Червона калина», 1976. С. 167.

березні 1928 року вона здобула, пройшовши по списку Блоку Меншин від УНДО.

М. Рудницька та О. Кисілевська ввійшли до Української парламентарної репрезентації, що існувала як Український клуб, котрий об'єднував прихильників УНДО. Діяльність українських парламентарок розпочалася з боротьби за існування «Союзу українок», який польська влада у 1929 р. намагалася заборонити, звинувачуючи союз у політичних акціях: відзначення річниці смерті члена головного віділу товариства О. Бесараб-Левицької, яка трагічно загинула у польській в'язниці, та збір пожертв на користь Комітету допомоги політичним в'язням¹⁰⁸.

Відразу після виборів у листопаді 1930 року, в ході яких М. Рудницька перемогла на 51 виборчому окрузі (м. Львів та околиці), її брат І. Кедрин-Рудницький, який на той момент виконував обов'язок головного редактора «Діла», випустив газету зі своєю статтею «Засадничі речі», де висловив думку, що попередня стратегія поведінки УНДО у протистоянні з владою веде у безвихідь і потрібно шукати інші шляхи.

М. Рудницька, на відміну від брата, належала до іншої групи, яка виступала за збереження різко опозиційної позиції без компромісів. «Група Паліїва» наголошувала, що єдиною метою є незалежність української держави з об'єднанням всіх українських земель. М. Рудницька теж наголошувала, що політична тактика партії може містити тезу про автономію, але кінцевою метою все одно має залишитись незалежність, тому прийняття польських умов «нормалізації» повною мірою не може відбутись¹⁰⁹. Більше того, М. Рудницька наголошувала, що не варто вірити в бажання поляків надавати автономію. Цю ситуацію вона активно

¹⁰⁸ Оксфордський підручник з юдаїки // За ред. Мартіна Гудмена. У 2-х т. Пер. з англ. Київ: Дух і Літера; Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2012. 1120 с.

¹⁰⁹ Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині // Українські жінки у горнілі модернізації / Під заг. ред. О. Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. С.179–180.

обговорювала з керівництвом ОУН, з яким в той час працювала над темою «пацифікації»¹¹⁰.

Фактично середовище ОУН було їй більшим союзником у цей період і вона скаржилась на ситуацію в УНДО у листах, зокрема, Є. Коновальцю. У листопаді 1931 року вона писала, що питання «пацифікації перестає бути актуальним для Ліги Націй, пише, що здобути політичних балів у самому «Краю» та попрацювати над пропагандою завдяки цьому питанню теж не вдалось «не лише через технічні труднощі, але теж через недостачу розуміння ваги цієї справи у наших провідників, а радше через їх неохоту до неї (реальної користі з цього – мовляв – бути не може, отже пощо дразнити»¹¹¹. У тому ж листі М. Рудницька скаржилася на «опортунізм» та «заляканість» членів УНДО, які готові іти на примирення з Польщею, а зупиняє їх хіба тиск влади, який «не дозволяє чесним людям вести іншої політики, як крайно опозиційну»¹¹².

Як справедливо відзначає І. Левчук, «завдяки підтримці Української парламентарної репрезентації М. Рудницькій вдалося відстояти існування «Союзу українок». У 1933 році українські представники у польському парламенті активно обговорювали проблему голоду в радянській Україні»¹¹³.

Членкині «Союзу Українок» не ставали членами партій, наближених до ОУН. Особливо після посилення позицій в організації С. Бандери, й на наступні роки конфлікт між керівництвом «Союзу українок» та ОУН лише поглиблювався. М. Рудницька зі своїми колежанками категорично не поділяла насильницькі методи боротьби з польським урядом, здійснення

¹¹⁰ *Зайцев О.* Ставлення ОУН до спроб українсько-польського порозуміння (1929–1934) // *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість* / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 5. Львів, 2012. С. 66.

¹¹¹ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 2 грудня 1931 р. // *Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів* / Упор. Черченко. Т. 2. Ч. 2. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 2007. С. 275.

¹¹² Там само. С. 276.

¹¹³ *Левчук І. С.* Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій в Другій Речі Посполитій: компаративний аналіз. Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. С. 101–102.

терористичних актів, особливо, якщо це стосувалося залучення молоді. Однак, принаймні до початку Другої світової війни, різкого засудження діяльності ОУН з боку членкинь «Союзу українок» також не спостерігалось. Критика з'явиться вже в умовах Другої світової війни.

Як відзначає українська дослідниця О. Парнета, «незважаючи на статутні обмеження, «Союз українок» активно долучався до політичної діяльності. Організація стала своєрідною політичною школою для згуртованого в ній жіноцтва, осередком політичного просвітництва. Рішення політичного характеру, ухвалені «Союзом українок», зокрема про його позапартійний статус, зумовили неоднозначні взаємини товариства з найвпливовішими в суспільстві партіями – УНДО та УСРП. Незважаючи на суперечливість цих відносин, український жіночий рух відстояв свої позиції, хоч ці партії й спричинилися до політичного відмежування від організації, а в окремі періоди – навіть до послаблення жіночого руху»¹¹⁴.

З метою актуалізації української проблематики на міжнародному рівні, пов'язаної з порушенням національних прав українців у Речі Посполитій та Голодомором у Радянській Україні, Мілена Рудницька співпрацювала з Організацією українських націоналістів (ОУН) на початку 1930-х років. Ця співпраця була обумовлена не тільки спільністю основних позицій, але й розумінням необхідності об'єднання зусиль. Найбільш успішною стала співпраця ОУН із Міленою Рудницькою у справі «пацифікації» на Західноукраїнських землях на початку 1930-х років. Вона, як посол до польського сейму, член Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), а також голова інституції, що співпрацювала з різними міжнародними жіночими організаціями, активно брала участь у захисті українських національних інтересів не лише в межах Польщі, але й на міжнародному рівні. Зокрема, представники ОУН та Мілена Рудницька взаємодіяли з протестаційними комітетами, які були створені в різних

¹¹⁴ Парнета О. Жіночі організації в Другій Речі посполитій (1918–1939) // Збірник наукових праць «Україна–Європа–світ. С. 207.

країнах Європи, де мешкала українська національна меншина. Регулярно представники цих комітетів, разом із іншими українськими політиками, збиралися на конференціях в Женеві, яке було базою Ліги Націй, з метою узгодження своїх дій та формування спільної платформи. Одна з таких конференцій відбулася у січні 1931 року, на якій були присутні члени ОУН, такі як В. Мартинець, Д. Андрієвський, О. Богуш, Р. Ярій, Є. Онацький, О. Бойків¹¹⁵.

Головною метою українських політиків було добитися визнання Лігою Націй порушення прав українців у Польщі і внаслідок цього вимагати перегляду рішення Ради послів від 14 березня 1923 року, яке визнавало Галичину і Волинь частинами території Польщі. Один із засобів тиску на міжнародну громадськість була участь в Міжнародній унії товариств для Ліги Націй (відомої також як Міжнародна унія прихильників Ліги Націй або Міжнародна унія друзів Ліги Націй). Ця організація складалася з різних груп, які співпрацювали з Лігою Націй. За допомогою цієї унії матеріали щодо відносин між українцями і поляками потрапляли до розгляду в Комісії національних меншин Ліги Націй.

Організація українських націоналістів (ОУН) впливала на вказану структуру завдяки взаємодії з окремими її членами. Члени ОУН підтримували постійний зв'язок з Міленою Рудницькою, що гарантувало оперативне інформування про актуальні події на західноукраїнських землях. Мілена Рудницька, в свою чергу, передавала необхідні дані щодо ситуації в регіоні. Зокрема, у серпні 1931 року Мілена Рудницька звернулася до Євгена Коновальця з проханням передати голові Товариства прихильників Ліги Націй інформацію про те, що польська влада не дозволила відкрити Українське товариство прихильників Ліги Націй у Львові. Причиною цього

¹¹⁵ Statni ustředni archive v Praze. – Ruske a ukrajinske emigrantske spolky a organizace v ĀSR. Karton. 11. Inv. ř. 93. L. 211.

було вказано неправильне оформлення проєкту статуту, який, за твердженням польської влади, суперечив їхньому законодавству¹¹⁶.

Важливою ареною для спільних дій М. Рудницької та Організації Українських Націоналістів (ОУН) стала тодішня Великобританія. Українці прагнули сформувати позитивне ставлення британської громадськості до української визвольної справи. Зокрема, за допомогою преси ОУН та посередництвом Мілени Рудницької постійно надавалася інформація про ситуацію на західноукраїнських землях для впливового журналу «Manchester Guardian». Журналіст Ф. А. Войгт, який відвідав Галичину восени 1930 року, описав жахи «пацифікації» після свого візиту¹¹⁷.

«1 грудня 1930 р. Є. Коновалець звернувся до всіх секретарів ОУН – держав та округ – із проханням подякувати редакції часопису за цю статтю. Не менш важливим напрямком міжнародної діяльності українців у той час стали зустрічі та листування з британськими політиками. Зокрема, діячі ОУН за сприянням Мілени Рудницької підтримували контакти з Мері Шіпшенкс, яка була її колегою по Міжнародній лізі жінок за мир і свободу, а також низкою депутатів британського парламенту, які внесли інтерпеляцію у справі «пацифікації». Серед них – Сесіл Лейстрейндж Мелоун, Дороті Вудман, Елен Вількінсон, Ріс Дж. Дейвіс, Бенні Сміт»¹¹⁸. Марія Рудницька згоджувала текстові матеріали особистих петицій та звернень до Парламентської Української Національної репрезентації (ПУН), а також відозви, які надсилала для ознайомлення цим особам. Вона також повідомляла Євгена Коновальця та інших членів ПУН про свої зустрічі та бесіди з представниками британської влади. Наприклад, у листі від 28 січня 1931 року Євген Коновалець писав Володимирі Мартинцю, що за інформацією

¹¹⁶ З документів часу // Діло. 1931. Ч. 182. 15 серпня.

¹¹⁷ Statni ustředni archive v Praze. Ruske a ukrajinske emigrantske spolky a organizace v ĀSR. Karton. 11. Inv. ř. 93. L. 20.

¹¹⁸ *Бойків О.* Моя співпраця з Полковником // *Життя і смерть полковника Коновальця.* Львів: Червона калина, 1993. С. 123; *Бачина-Бачинський Є.* Щоденник з Женеви // *Життя і смерть полковника Коновальця.* Львів: Червона калина, 1993. С. 138.

М. Рудницької віце-міністр Бекер висловлював цікавість щодо діяльності Української Військової Організації (УВО)¹¹⁹.

Успішним виявленням ефективної інформаційної кампанії на підтримку української визвольної справи в Великобританії була поїздка Мілени Рудницької до цієї країни на початку червня 1931 року. У листі до Євгена Онацького від 3 червня 1931 року вона поділилася своїми враженнями від зустрічей з англійськими політиками і журналістами, зокрема з міс Будман – секретарем Унії демократичного контролю. Ця організація у січні 1931 року організувала петицію на захист українського населення, підписану 65 депутатами британського парламенту, а також представниками Ліберальної та Лейбористської партій.

Мілена Рудницька також розповіла про доповіді на тему України в Палаті громад та Інституті закордонних справ Великої Британії, які вона виголошувала. У листі до Д. Андрієвського від 4 червня 1931 року вона згадала годинну конференцію з віце-міністром закордонних справ Великої Британії Дальтоном та висловила вдячність за можливість бути корисною для справи. Такий візит може бути вважений за сприяння ОУН, яка і надалі підтримувала подорожі Мілени Рудницької з метою актуалізації української проблеми на міжнародному рівні. Навіть після негативного рішення Ліги Націй у справі «пацифікації», контакти між ОУН і представниками «Союзу українців» не зменшилися¹²⁰.

«Негативне для українців рішення Ліги Націй у справі «пацифікації» не стало причиною зниження контактів між ОУН та представниками «Союзу українців». Новий імпульс цим відносинам поклала справа Голодомору в УРСР. У лютому 1933 р. за сприяння представника ОУН в Італії Євгена Онацького М. Рудницька мала зустрічі з Беніто Муссоліні та директором відділу Східної Європи у Міністерстві закордонних справ Італії Петро

¹¹⁹ Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 24/2014. С. 89.

¹²⁰ Там само.

Квароні. М. Рудницька спілкувалася з представниками Міжконфесійного комітету допомоги голодуючим Радянського Союзу, організованим за сприяння архієпископа Відня Теодора Інніцера. Очолював цей комітет Евальд Амменде, секретар Конгресу національностей»¹²¹. Зокрема, у грудні 1933 р. М. Рудницька використала можливість поїздки у Відень на засідання Об'єднання українських організацій на чужині з метою переговорів із членами комітету. Про результати цих переговорів, як і нові дані про ситуацію на західноукраїнських землях, вона повідомляла ОУН через Р. Сушка¹²².

Одним із важливих напрямків міжнародно-політичної діяльності товариства «Союз українок» було привернення міжнародної уваги та вирішення проблеми голоду в Україні в 1930-х роках. Саме товариство визнало голод 1933 року в Україні Голодомором та засудило його. А далі «Союз українок» через міжнародний жіночий рух намагався «достукатись» до світової спільноти, щоб на світовому рівні було засуджено Голодомор в Україні. Так, у вересні 1934 р. М. Рудницька, як посол та голова «Союзу українок», написала листа до голови «Міжнародного Союзу Жінок» М. Корбетт-Ашбі, яка мала бути присутньою на засіданні Ліги Націй. У цьому листі було висловлено занепокоєння з приводу подальшої небезпеки голоду в радянській Україні та прийняття СРСР до Ліги. Але головний акцент пані Мілена зробила саме на голоді: «Оминаючи дбайливо політичну сторінку справи і маючи головною на меті поміч для своїх земляків, які вмирають тепер мільйонами, без ніякої допомоги від цивільного світу, прохаємо вас імені цих невинних жертв поставити у хвилині, коли йтиме дискусія у Лізі Націй про вступ Советів до неї, такі умовини щодо прийняття

¹²¹ *Барбара Л.* Внесок Мілени Рудницької у боротьбу проти голодомору українського народу / URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Gileya/2013_68/Gileya68/I26_doc.pdf

¹²² Лист Є. Коновальця до Д. Андріївського від 22 серпня 1931 р. // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / Редкол. В. Верига та ін. Київ: Вид-во Олени Теліги, 2007. Т. 2. Ч. 2: Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським / Упоряд.: Ю. Чеченко; наук. ред. Н. Миронець. С. 398.

їх до Ліги – Нехай советський уряд змінить у відношенні до України свою політику, яка є причиною страшного голоду і нехай дозволить на міжнародну поміч голодним»¹²³. Їй навіть вдалося провести особисту зустріч із головою Ради Ліги Націй, Йоганном Людвігом Мовінкелем, і переконати його в підтримці позиції українців. Хоча Л. Мовінкель чотири рази вніс питання про Голодомор на голосування, лише три з 14 країн-учасниць висловили підтримку українцям – Ірландія, Італія та Німеччина. Тоді Західна Європа виявляла зацікавленість у співпраці з Радянським Союзом проти гітлерівської Німеччини¹²⁴. Організація об'єднувала жінок різних політичних поглядів і сприяла консолідації національно-політичних сил¹²⁵. Діяльність «Союзу Українок» включала громадсько-політичну агітацію.

Отже, політична консолідація українського суспільства є давньою проблемою в країні, і «Союз українок» відіграв значну роль у просуванні конкретних політичних дій щодо реалізації. Міжпартійні ідеї, які підтримував «Союз українок», звинувачували в участі в політичних заходах, що викликало критику з деяких кутків. Проте вирішальну роль у консолідації національно-політичних сил через співпрацю з іншими організаціями відіграв «Союз українок». Одним із способів, у який «Союз українок» намагався просувати ці політичні ідеї, було навчання жінок суспільно-політичному життю, зокрема вивчення історії ідей та ідеологій. Статути жіночих організацій, у тому числі й «Союзу українок», зазнавали кількох переглядів, які відображали зміни їхніх цілей і політичних пріоритетів і відігравали істотну роль у просуванні їх політичного порядку денного. Крім того, Союз українок відіграв важливу роль у мобілізації жінок для пошуку соціальної та політичної влади, особливо за польських політичних режимів,

¹²³ Українські жінки проти Совітів. Лист голови Союзу Українок до голови міжнародної організації жінок. Діло. 1934. № 250. С. 3.

¹²⁴ Людина правди: Мілена Рудницька. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/lyudi-pravdi-milena-rudnitska>

¹²⁵ Деревінський В., Капінос А. Культурно-просвітницька діяльність «Союзу українок» в 1920–1930-х рр. (за матеріалами часопису «Жіноча доля») // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія: Історичні науки. 2020. № 30. С. 142–155.

де їхні права обмежувались польською адміністрацією. Тому «Союз українок» відіграв вирішальну роль у реалізації політичних ідей в українському суспільстві, сприяючи просвітництву, співпраці з іншими організаціями та мобілізації жінок до пошуку соціальної та політичної влади.

РОЗДІЛ 4

ВПЛИВ ТОВАРИСТВА «СОЮЗ УКРАЇНОК» НА СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

4.1. Сучасний стан та роль організації в житті суспільства

Попри невдачу в політичних аспектах, історія «Союзу українок» відзначається значущою роллю в українському жіночому русі. Організація сприяла формуванню свідомого жіноцтва, яке стало активним учасником громадсько-політичного життя та визначальним фактором у міжнародній політиці. Утім, 6 травня 1938 року польська влада заборонила діяльність «Союзу українок». Згідно з документами, які служили підставою для ліквідації жіночого товариства, організацію фактично визнали політичною, що діяла на національній платформі без прив'язки до партій. На основі конфіскованих примірників жіночих періодичних видань, зокрема часопису «Жінка», «Союз українок» звинувачували у втручанні у внутрішню політику країни, пропаганді ненависті до польського суспільства та поширенні гасел націоналізму й сепаратизму¹²⁶. У часописі «Свобода» (1938) заборону організації було протрактовано як ще один важкий удар по українській справі, як продовження польсько-української боротьби¹²⁷.

Діяльність «Союзу українок» відновили у 1989 році у Львові, а в 1991 році була утворена Всеукраїнська жіноча громадсько-просвітницька організація «Союз українок» у Києві. У статуті зазначено, що вона є «... спадкоємницею демократичних традицій СУ, що діяв в Україні з 1917 року, був ліквідований внаслідок більшовицької окупації у 1939 році і відновив свою діяльність у 1991 році».

¹²⁶ Дядюк М. Українські жінки в горнілі модернізації. Х.: КСД, 2017. 304 с.

¹²⁷ Парнета О. Жіночі організації в Другій Речі посполитій (1918–1939) // Збірник наукових праць «Україні–Європа–світ». С. 207.

Під час політичних і суспільних змін 1989 року в Україні «Союз українок» відіграв суттєву роль у просуванні прав жінок та національної ідентичності. Організація займалася політичною пропагандою національних цінностей та займалася пропагандою української національної ідеї та національної свідомості. Завдяки своїй діяльності «Союз українок» став провідним голосом захисту прав жінок в Україні, виступаючи за гендерну рівність та активізацію участі жінок у процесах прийняття рішень. Це було особливо важливо під час політичних змін, які відбувалися в той час, оскільки жінки стикалися зі значною дискримінацією і часто були виключені з політичної діяльності. Зусилля Союзу сприяли тому, щоб права жінок були враховані в цей критичний період змін в Україні¹²⁸. Загалом, «Союз українок» відіграв вирішальну роль у просуванні як прав жінок, так і національної ідентичності під час політичних і соціальних змін 1989 року в Україні.

У 1991 році «Союз українок» мав чіткі цілі, передусім зосереджені на пропаганді національної свідомості та цінностей. Як організація, що існувала на той час, вона не була чужа політичній пропаганді і була щиро зацікавлена у просуванні української національної ідеї¹²⁹. Їхні цілі не обмежувалися лише пропагандою, вони активно прагнули досягти своїх цілей, працюючи над ними. Незважаючи на свою націоналістичну спрямованість, «Союз українок» визнавав важливість сприяння загальному добробуту українського суспільства. У цьому сенсі їхня діяльність зводилася не лише до просування своїх націоналістичних цілей, а й до інших зусиль, спрямованих на покращення життя українського народу. Очевидно, що «Союз українок» у 1991 році був активною організацією, з чіткими цілями та завданнями у пропаганді національної свідомості та цінностей.

¹²⁸ Павлюк М. Політична пропаганда та українська національна ідея у часописі «Українка». // Політичне життя. 2020. № 2. С. 112–148.

¹²⁹ Там само. С. 134.

У 1991 році «Союз українок» організував кілька ключових заходів, спрямованих на пропаганду української національної свідомості та української національної ідеї. «Союз українок» відіграв активну роль у культурно-національних товариствах на Донеччині та в Закарпатті¹³⁰. За даними обласного управління статистики, у 1991 році до «Союзу українок» входило близько 32 % жителів області¹³¹. «Союз українок» також мав декілька відділів у США, які зосереджувалися на діяльності «Союзу Українок» Америки. На підставі звітів цих осередків діяльність окремих осіб відслідковував «Союз Українок»¹³². Крім того, «Союз українок» рецензував декілька номерів жіночого часопису «Українка», який видавав журнал «Центральний»¹³³. Однією з визначних подій, організованих товариством у 1991 році, було його рішення припинити свою діяльність і створити нову організацію. Таке рішення прийнято, виходячи з цільових орієнтирів і форм діяльності, а також рівня впливу на розвиток жіночої тематики в Україні¹³⁴. Ці події свідчать про значну роль «Союзу українок» у пропаганді української національної свідомості та організації жіночої діяльності як в Україні, так і в США у 1991 році.

У 1991 році «Союз українок» досяг низки значних віх. Організація розширила свою діяльність по всій Україні, маючи філії в різних областях, таких як Волинь і Донецьк. За статистичними даними того року, до діяльності Спілки було залучено аж 32 % жителів області. Організація також взяла на себе нові функції, зокрема нагляд за діяльністю Союзу Українок Америки. Особливо активними в цей час були відділи Союзу Українок

¹³⁰ *Сергеев А.* Діяльність українських культурно-національних товариств на Донеччині та Закарпатті в контексті сприйняття ними державотворчих процесів у період першої половини 1990-х років. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/86834>

¹³¹ *Біловус Л.* Документально-комунікаційна функція україномовної періодики США щодо діяльності громадських організацій. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/27288>

¹³² *Яценко Л.* Жіночий рух України: етапи становлення. URL: vle.ndu.edu.ua

¹³³ *Потапук Л.* Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. Вип. 6. С. 15–19.

¹³⁴ *Бондаренко Г.* Історико-етнографічний огляд літератури за 1991–2008 рр. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/31939>

Америци, особливо після відновлення Союзу в 1991 році. Організація також досягла успіхів у видавничій справі, зосередившись на жіночих журналах, таких як «Українка» та журнал «Центральний». Окрім цих здобутків, у 1991 році Союз зіткнувся з певними труднощами. Наприклад, відбулося тимчасове призупинення діяльності Товариства «Союзу Українок», що призвело до створення нової організації. Тим не менш, загалом «Союз» продовжував просуватися до своїх цілей. Зі створенням нових центрів по всій Україні та заснуванням Світового Союзу Українок він ставав дедалі впливовішою силою у розвитку та зміцненні прав жінок¹³⁵.

Відповідно до Статуту, «Союз українок» веде свою діяльність відповідно до принципів християнської моралі, Конституції України, чинного законодавства, Декларації прав людини і дитини, а також інших документів з прав людини. Основною метою є об'єднання українських жінок у демократичному жіночому русі, захист їхніх прав, досягнення гендерної рівності, спрямування творчих зусиль на утвердження історичних святинь, національних ідеалів і духовної культури, а також виховання нового покоління української молоді, здатної будувати правову демократичну українську державу. Для втілення цієї мети «Союз українок» здійснює ряд завдань, включаючи сприяння:

- перетворенню України в національну демократичну правову державу, покликану забезпечити вільний розвиток особистості, захист прав людини, демократичних свобод;
- духовному відродженню української нації, всебічному розвитку української мови і культури, подоланню наслідків політики русифікації;
- утвердженню національних традицій та звичаїв;
- становленню національної системи освіти та виховання;

¹³⁵ Павлюк М. Часопис союзу українок «Громадянка» як політичний орган Дружини княгині Ольги. URL: <https://jvestnik-chemistry.donnu.edu.ua/index>

- надає допомогу українським жіночим організаціям в інших державах у їхньому прагненні до збереження національної самобутності, сприяє культурним зв'язкам з Україною;

- опікується дитячими закладами, охороною здоров'я матері й дитини;

- створює благодійні фонди;

- видає газети, журнали, іншу друковану просвітницьку та інформаційну продукцію;

- може здійснювати необхідну господарську та іншу комерційну діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ, організацій зі статусом юридичної особи, засновувати підприємства у порядку, встановленому законодавством;

- організовує та проводить тематичні конференції, семінари, дискусії, конкурси, тренінги;

- бере участь у громадсько-політичному житті, міжнародному жіночому русі;

- співпрацює з політичними і громадськими організаціями демократичного спрямування.

Найвищим органом управління осередку є збори та звітно-виборні збори, які розглядають звіти управи про діяльність осередку та затверджують програму роботи. Загальні збори осередку проводяться щомісяця, а звітно-виборні – кожні три роки, на яких обирається Управа, що включає голову, заступницю та секретаря. Управа осередку відповідає за організацію роботи, забезпечує оперативне управління майном та фінансами, представляє осередок на виборчих органах «Союзу українок» вищого рівня, та регулярно звітує перед ними та перед зборами осередку. Голова осередку керує роботою Управи, представляє осередок перед органами вищого рівня і подає перед ними звіти. Секретар осередку відповідає за ведення протоколів зборів та оформлення документації осередку.

Вищим органом управління міської чи районної організації є конференція або збори, які проводяться щокварталу (звітна конференція в

грудні за рік). Звітно-виборна конференція збирається кожні три роки. Делегати конференції обираються серед членів осередків відповідно до затвердженої Радою міської чи районної організації норми представництва. Дійсною вважається конференція, якщо в ній бере участь не менше 2/3 вибраних делегатів, прийняття рішень відбувається більшістю голосів. Конференція обирає управу (голову, дві заступниці, секретаря), членів секретаріату, Раду та Ревізійну комісію.

Рада міської чи районної організації виступає керівним органом у період між конференціями чи зборами, що проводяться один раз на три місяці. Її склад формується із членів Управи, голів осередків, керівників комісій (референтур), а також активних та творчих членок «Союзу українок». Рада забезпечує координацію роботи осередків і встановлює норми представництва делегатів від осередків на конференціях чи зборах міської чи районної організації.

Управа міської чи районної організації відповідає за керівництво у період між засіданнями Ради та конференціями, а конференція міської чи районної організації відповідає за управління коштами та майном. Голова міської чи районної організації є головою Ради, організовує роботу, назначає бухгалтера та представляє звіт перед конференціями чи зборами міської чи районної організації та вищими органами «Союзу українок».

Вищим керівним органом обласної організації (відділу) є Конференція (збори), які проводяться один раз на рік, і Звітно-виборна Конференція (збори), що відбувається один раз на три роки. Інформація про дату проведення передається міським, районним організаціям та осередкам за 90 днів. Для чинності Конференції (зборів) необхідно, щоб участь в ній брали не менше двох третин делегатів, які обираються осередками за визначеною Координаційною радою відділу нормою представництва. На Конференції (зборах) обирають управу відділу (голову, двох заступниць, голову та членів секретаріату), Координаційну раду і ревізійну комісію. Рішення приймаються більшістю голосів.

Між Конференціями (зборами) Координаційною радою відділу керується. Вона включає у себе управу відділу, голів міських та районних організацій з голосувальним правом, що залежить від кількості осередків у них, голів осередків там, де немає міських та районних організацій, голів комісій (референтур), керівників програм та активних творчих членок «Союзу українок». Координаційна рада інформує осередки, міські та районні організації про рішення Всеукраїнської Координаційної Ради, Проводу та З'їзду, приймає Ухвали щодо їх виконання. Ухвали Конференції (зборів) і Координаційної ради відділу є обов'язковими для виконання. Координаційна рада скликається не рідше одного разу на три місяці. Її голова – голова відділу.

Управа обласної організації відповідає за керівництво відділом між Конференціями і Координаційною радою, вирішує поточні питання діяльності відділу та здійснює управління коштами та майном. Голова обласної організації (відділу) організовує роботу відділу, призначає бухгалтера, звітує перед вищими керівними органами обласної організації і «Союзом українок», несе відповідальність за моральний клімат в організації та створює сприятливі умови для функціонування всіх структур обласної організації (відділу).

Вищим керівним органом Союзу Українок є З'їзд, який скликається не рідше одного разу на чотири роки, а про його скликання повідомляється за три місяці. Делегати з'їзду обираються на Конференціях (зборах) відділів відповідно до норм представництва, визначених Всеукраїнською Координаційною радою «Союзу українок». Делегатами з'їзду, крім обраних за нормою представництва, є також члени ВКР та голови міських, районних організацій і осередків областей, де немає відділу. Ухвали з'їзду є правочинними при участі в ньому не менше двох третин делегатів. Рішення приймаються більшістю.

З'їзд «Союзу українок» виконує наступні завдання:

- приймає, вносить зміни та доповнення до Статуту товариства;
- схвалює програму роботи та визначає основні напрямки діяльності;
- представляє пропозиції щодо удосконалення методів роботи та подає заяви до органів державної влади з питань суспільного і політичного життя;
- обирає на чотири роки Всеукраїнську Координаційну раду, Провід товариства (голову, заступниць, голову та членів Секретаріату, ревізійну комісію);
- розглядає та затверджує звіти про діяльність членів Проводу та ревізійної комісії;
- затверджує зразки символіки та атрибутів «Союзу українок»;
- реалізує право власності на кошти та майно товариства;
- вирішує питання структурних змін та припинення діяльності товариства.

Вищим керівним органом «Союзу українок» у період між з'їздами є Всеукраїнська Координаційна рада (ВКР). В склад Всеукраїнської Координаційної ради входять: члени Проводу, голови обласних організацій (відділів), голови міських, районних організацій, де відділу немає. До складу Всеукраїнської Координаційної ради також входять окремі членкині «Союзу українок», які обираються на з'їзді від відділів, що налічують понад 1000 членів (за нормою представництва один представник на кожні 1000 членів), а також фахові референти, керівники всеукраїнських програм та проектів, та активні творчі членкині товариства. Всеукраїнська Координаційна рада збирається не рідше двох разів на рік, і її рішення приймаються більшістю голосів, за умови участі двох третин її складу.

Всеукраїнська Координаційна рада (ВКР) вирішує питання діяльності «Союзу українок», за винятком тих, які належать до повноважень З'їзду, включаючи:

- сликання З'їзду і визначення порядку представництва;

- планування заходів для виконання Програми «Союзу українок» та ухвал З'їзду;
- узгодження зразків символіки і атрибутів «Союзу українок»;
- затвердження фахових референтів, які входять до складу Всеукраїнської Координаційної ради;
- подання заяв і пропозицій з питань суспільно-політичного життя до Президента, Верховної Ради України та інших органів державної влади від імені «Союзу українок».

Керівним органом «Союзу українок» між з'їздами та Всеукраїнською Координаційною радою є Провід, що складається з голови товариства, заступниць та голови секретаріату. Засідання Проводу проводяться не рідше одного разу на місяць, і рішення приймаються більшістю голосів за умови присутності 2/3 складу.

Провід розглядає та вирішує питання діяльності «Союзу українок», зокрема:

- сликання чергової ВКР та засідання Проводу;
- прийняття рішення щодо доцільності створення та заснування госпрозрахункових підприємств, установ, організацій та затвердження їхніх статутів;
- управління коштами та майном «Союзу українок»;
- розроблення зразків символіки та атрибутів товариства.

Голова «Союзу українок»:

- очолює Провід і ВКР, здійснює загальне керівництво;
- репрезентує «Союз українок» в державних органах влади, громадських і міжнародних організаціях;
- скликає засідання Проводу, ВКР, Секретаріату товариства;
- підписує фінансові документи;
- видає накази, розпорядження та інші акти як перша особа;
- здійснює інші повноваження відповідно до Статуту.

Секретаріат «Союзу українок» є постійно діючим виконавчим органом, який:

- забезпечує виконання ухвал З'їзду, ВКР, Проводу товариства;
- налагоджує зв'язки з іншими організаціями та органами державної влади;
- готує проекти документів «Союзу українок» для розгляду Проводом, ВКР;
- веде внутрішню і зовнішню кореспонденцію;
- веде облік юридичних осіб «Союзу українок»;
- веде книги протоколів засідань Проводу, ВКР;
- проводить організаційне діловодство;
- звітує перед Проводом, ВКР та З'їздом товариства.

Голова Секретаріату, яка входить до складу Проводу, відповідає за організацію роботи Секретаріату, розподіл обов'язків серед його членів та контроль за їхнім виконанням.

Позачерговий З'їзд «Союзу українок» може бути скликаний за вимогою однієї третини членів ВКР і рішенням Проводу.

Позачергові звітно-виборні конференції (збори) міських, районних організацій чи відділів можуть бути скликані за вимогою однієї третини голів осередків, а також рішенням Управ міської, районної організації, відділу, Проводу чи ВКР.

Позачергові звітно-виборні збори осередку можуть бути скликані за вимогою однієї третини членів осередків, рішенням управ міської, районної організації або відділу.

Голова «Союзу українок» обирається на чотири роки, а голови обласних, районних, міських організацій та осередків СУ обираються на три роки і можуть бути обрані повторно.

За активну творчу діяльність в утвердженні національних ідеалів та розвиток духовної культури українського народу, у реалізації Програми СУ,

головам усіх рівнів може бути присвоєно звання Почесної голови, яке надає їм право стати членами Проводу та Управи всіх рівнів.

Координаційна рада відділу та ВКР мають право слухати позачергові звіти своїх голів, заступниць, голови секретаріату і можуть припинити термін їхніх повноважень у разі невиконання Статутних вимог.

Хронологія діяльності «Союзу українок»:

1989 рік – відновлення діяльності «Союзу українок» у Львові.

1991 рік – створення Всеукраїнської жіночої громадсько-просвітницької організації «Союз українок» із місцем знаходження в Києві, яка є, як зазначається у СТАТУТІ «... спадкоємницею демократичних традицій СУ, що діяв в Україні з 1917 року, був ліквідований внаслідок більшовицької окупації у 1939 році й відновив свою діяльність у 1991 році».

1991 рік – стартувала телепрограма Самбірської районної організації «Союзу українок» «Українкою я народилася», яка виходила до 1997 року.

1994 рік – з 7 по 12 липня в місті Івано-Франківськ проходив Другий світовий конгрес «Союзу українок». На конгрес прибуло 288 делегатів і гостей з України та інших країн світу.

1996 рік – Львівська обласна організація СУ започаткувала Молодіжний конкурс науково-дослідних робіт імені Мілени Рудницької.

1997 рік – «Союз українок» проводить перший Міжнародний конкурс учнівської та студентської молоді «Мій рідний край», щоб ініціювати дослідницьку роботу молоді загальноосвітніх шкіл, середніх та вищих навчальних закладів України та поза її межами.

1998 рік – стартує Всеукраїнська програма «Світлиця», у рамках якої виходять багатогранні радіо- та телепередачі, проводяться зустрічі, конференції, виставки, дискусії, екскурсії (діє в декількох областях України).

2004 рік – упродовж наступних восьми років функціонує Всеукраїнська програма «Україна на новому шляху», яка проводилася в усіх областях України. Також у цей час стартувала програма «Українська книжка – кожній родині».

2007 рік – розпочато Всеукраїнську програму «Українська книжка – українській дитині» (діяла до 2009 року).

2009 рік – заснування Школи шляхетних українок, яку організовано з просвітницькою метою, заклад передбачає різні навчальні напрями: виховання духовності й моралі, спілкування в сім'ї, організація культурного відпочинку, пропаганда здорового способу життя, налагодження комунікацій у молодіжному й суспільному середовищі.

2013 рік – союзнянки беруть участь у Революції Гідності, допомагають Майданівцям: збирають кошти, теплий одяг і продукти.

2014 рік – з початку збройної агресії росії членкині займаються гуманітарними проектами та опікуються постраждалими, тижнями перебувають на лінії фронт та розвозять гуманітарну допомогу.

2016 рік – «Союз українок» розпочинають збір вишитих рушників з метою збереження даних витворів мистецтв, згодом організують виставки.

2017 рік – відзначення 100-річчя від дня заснування «Союзу українок» на державному рівні. Відкриття у Львові Музею історії українського жіночого руху, першого в Україні.

2018 рік – «Союз українок» виступає з ініціативою встановити пам'ятник першій у світі жінці-офіцеру Олені Степанів у Івано-Франківську та самостійно збирає на це кошти.

2020 рік – реалізація проекту «Жіночі групи самопомоги на передовій COVID-19».

2021 рік – на 30-річчя Незалежності України «Союз українок» організовує урочисту ходу з 30-тиметровим національним стягом у Володимирі.

У 2022 році, після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, відділи «Союзу українок» ініціювали створення волонтерських штабів. Ці штаби діяли активно, надаючи підтримку як військовим, так і цивільним особам, а також медичним установам та лікарням. Вони забезпечували військових необхідними речами, збирали кошти для закупівлі

амуніції, виробляли сітки, а також забезпечували захисників і внутрішньо переміщених осіб харчовими продуктами. Крім того, вони надавали психологічну та юридичну допомогу. У цей період розпочала свою діяльність Волонтерський логістичний центр громадської організації «Союз українок», який співпрацював з європейськими партнерами для організації поставок гуманітарної допомоги.

Наприклад, ВГО «Союз Українок» успішно встановила плідну співпрацю з польською громадською організацією «Фундація Try Trąbu», яка надає підтримку Україні та активно сприяє українському народові. Починаючи з моменту початку повномасштабного російського вторгнення, активні учасники цієї організації допомагали у евакуації українців, забезпечували житлом жінок з дітьми в Польщі, постачали харчові продукти, засоби гігієни та медичні препарати у вільні від окупації населені пункти та прифронтові території.

У грудні неутомні польські волонтери Мацей Радзівіл, Ігнаці Дембінський та Рафал Мухсам відвідали Україну та передали гуманітарну допомогу для військового шпиталю в Києві в рамках соціального служіння при підтримці священика Михайла Омеляна. Також було доставлено та передано у Благодійний фонд «Із янголом на плечі» 200 складних матраців для потреб військових. У територіальну громаду Поромів волонтери Фундації доставили продукти харчування для внутрішньо переміщених осіб, що проживають у цій громаді.

Голова ВГО Союз Українок Орестова Сидорчук спільно з Ігнаці Дембінські підбили підсумки спільної діяльності Fundacja Try Trąbu та ВГО Союз Українок у 2023 році, намітили плани на 2024 рік, серед яких домінують гуманітарні проекти.

«Спільно з Фундацією було забезпечено генераторами освітні заклади у Волинській, Львівській, Чернігівській, Запорізькій, Чернівецькій, Херсонській області та м. Київ. В рамках проекту ВГО СУ ПРОосвіторія спільно з Фундацією забезпечено дитячі бібліотеки українською

літературою. Завдяки фінансовій підтримці Фондації влітку організовано відпочинок на Львівщині дітей з Донеччини, а також дітей загиблих воїнів у Польщі. Також завершено проєкт відновлення облаштування освітнього закладу на Чернігівщині, що перебував в окупації. Було закуплено ліжка, постільна білизна, парти, фарба тощо. Зараз у наших планах багато спільних справ для допомоги дітям захисників України, медичним закладам та закладам освіти», – прокоментувала пані Ористлава.

Ще варто відзначити, що «Союз українок» у Калуші – потужна громадська організація, яка з початку війни надає допомогу бійцям 79-го батальйону територіальної оборони та інших підрозділів¹³⁶. Його діяльність включає мистецьку та волонтерську діяльність, спрямовану на підтримку Збройних Сил України¹³⁷. Про їх нинішню діяльність, учасників та творчі здібності детально розповів голова Калуського міського осередку організації. Вирішальну роль організації у підтримці української армії неможливо переоцінити, оскільки вони надають життєво важливу підтримку солдатам у важкі часи. Волонтери «Союзу українок» демонструють глибоку відданість служінню країні та її народу, а їхні зусилля відіграють важливу роль у підтриманні морального духу військових та їхніх родин. Загалом Союз Українок є невід’ємною частиною громадянського суспільства України та взірцевим прикладом успішного залучення громадянського суспільства до підтримки національної безпеки.

Отже, у сучасному світі, жіночі організації відіграють ключову роль у боротьбі з гендерною нерівністю та сприянні розширенню прав і можливостей жінок у суспільстві. Однією з таких важливих організацій є «Союз українок», який протягом понад століття виконує важливі функції у захисті прав жінок та їх активному включенні в різні сфери суспільства.

¹³⁶ Волонтери з калуського Союзу українок прозвітували про допомогу війську. URL: vikna.if.ua/news/category/all/2022/03/19/131800/view

¹³⁷ У Калуші відбулося відкриття виставки «Даруємо красу і любов». URL: vikna.if.ua/news/category/all/2022/09/30/137192/view

Спрямовуючи свою діяльність у суспільно-політичній сфері, «Союз українок» відігравав ключову роль у підвищенні статусу та ролі жінок в українському суспільстві. Його організаційна структура та діяльність дозволили ефективно вирішувати різноманітні проблеми, з якими стикаються жінки, такі як домашнє насильство, нерівна оплата праці та дискримінація на робочому місці. «Союз українок» не лише бореться за права жінок, але й вносить вагомий внесок у збереження української культурної ідентичності. Шляхом популяризації традиційної української кухні та обрядів, організація допомагала зберегти українську культурну спадщину. Узагальнюючи, можна сказати, що «Союз українок» і надалі відіграє ключову роль у захисті прав жінок та розширенні їх можливостей в українському суспільстві. Його діяльність спрямована на створення справедливого та рівноправного середовища для жінок, сприяючи їхньому активному участю у всіх сферах життя та варто зазначити, що діяльність «Союзу українок» зараз направлена на допомогу нашій країні у перемозі над противником, допомогу нашим Збройним Силам та всім людям, які чекають нашої перемоги.

4.2. Вплив «Союзу українок» на розвиток громадянського суспільства та жіночої емансипації в Україні

Каталізатором руху емансипації жінок виявилася Перша світова війна. Цей конфлікт відкривав нові горизонти для самореалізації жінок, особливо в контексті повсякденного життя (з урахуванням нестачі чоловічих працівників) і на фронті¹³⁸. «Союз Українок» не був виключенням. 20 травня 1918 р. у Львові відбулася нарада товариства. На цьому зібранні пролунали два важливих виступи: «Про значення жіночої організації» (п. Баранова) та «Про економічну організацію» (п. Блажкевич). Перша референтка вказала на

¹³⁸ Ковальчук О., Потапюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина XIX – початок XX століття) // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2017. № 37. С. 67.

значення жіноцтва у «теперішню воєнну добу»: «Видимим знаком того значення є скріплення політичного жіночого руху в Європі. Крім дрібних уступок в користь прав жінок, як допущення жінки до опіки над малолітніми і т.п. ... на Україні і в росії проголошено повне політичне рівноправ'я жінки з чоловіком. Воєнні обставини втягнули і наше українське жіноцтво в круговерть публічного життя...»¹³⁹. Ці обставини сприяли розвитку жіночого руху. На той момент, «Союз Українок» не мав значної кількості філій та гуртків у провінції. Проте, вже активно функціонували різноманітні воєнно-філантропічні комітети, такі як ті, які забезпечували підтримку Січовим стрільцям, виселенцям і дітям, позбавленим батьків через війну. У своєму виступі пані Баранова також наголосила на тому, що важливо для жінок взяти активну участь у загальнокультурній, економічній і політичній сферах для здобуття більшого впливу в громадському житті.

Другий виступ порушував проблему болючого стану «руїни нашого села»: «Весь тягар зложений на плечі жінки-селянки, яка до часу війни не брала ніякої участі в громадському житті... Там де населення не виселено всі поля оброблені, всі господарські справи пливуть звичайним руслом, всі справи з військовими, громадськими, судовими і політичними властями нормально налагоджуються. А все те виконують наші жінки, бо мужі на війні...»¹⁴⁰. Отже, пані Блажкевич закликала представників жіночої інтелігенції в містах та селах долучитися до підтримки робочого сільського жіноцтва і взяти на себе зобов'язання стурбоватися про їх «національне і просвітнє освідомлення». У відповідь «Союз українок» обіцяв забезпечити всі необхідні теоретичні та практичні відомості. Таким чином, було прийнято рішення організувати курси для організаторів, проведених «Сільським Господарем» (10–15 червня), і організувати інформаційні лекції для учениць семінарій, гімназій і університетів з метою підтримки селянства.

¹³⁹ Народи українського жіноцтва у Львові // Діло. 1918. № 115. С. 3.

¹⁴⁰ Там само. С. 3.

Отже, після закінчення Першої світової війни, коли українські жінки активно виконували важливу роботу в шпиталях, таборах і на кухнях, ця діяльність ще більше посилилася під час польсько-української війни та безпосередньо після неї, «край почав вкриватися сіткою філій та кружків Союзу українок. З року на рік поширювалася організація, з року на рік поглиблювалася робота»¹⁴¹.

«Союз українок» відіграв значну роль у розвитку громадянського суспільства та прав жінок в Україні. Діяльність цієї організації проаналізовано в контексті української історії та жіночого руху, де визначено видатних українських жіночих діячів за їх громадською активністю та впливом на становлення та розвиток організованого жіночого руху. Їхній внесок призвів до суспільного визнання жінки та пробудження національної свідомості українського народу¹⁴². Більше того, жіночий рух мав значний вплив на народне господарство та кооперацію в Україні. Значення жіночого руху в цьому відношенні було виявлено завдяки дослідженням, які підкреслюють позитивні наслідки участі жінок у різних секторах економіки та кооперативних організаціях. «Союз українок» відіграв важливу роль у створенні можливостей участі жінок у економічній діяльності та сприянні розвитку національної економіки. Отже, можна зробити висновок, що «Союз українок» відіграв вирішальну роль у просуванні громадянського суспільства та розширенні прав і можливостей жінок в Україні.

Ідеології організації підкреслювали важливу роль жінок у модернізації суспільства та розбудові нації¹⁴³. Статут «Союзу українок» регулярно переглядався, і організація відіграла вирішальну роль у консолідації

¹⁴¹ Давня і нова жіноча організація // Українські щоденні вісті. 1949. № 39. С. 2

¹⁴² Дорохова К. А., Міронова І. С. Діяльність товариства «Союз Українок» на шпальтах газети «Діло» // Молодий вчений. 2022. № 12 (112). С. 34–40.

¹⁴³ Деревінський В., Капінос А. Культурно-просвітницька діяльність «Союзу українок» в 1920–1930-х рр. (за матеріалами часопису «Жіноча доля») // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія: Історичні науки. 2020. № 30. С. 142–155.

національно-політичних сил¹⁴⁴. «Союз українок» відіграв важливу роль у просуванні прав жінок і створенні можливостей для участі жінок у політичному та суспільному житті. Зусилля організації також поширювалися на розвиток народного господарства та кооперації¹⁴⁵.

Союз відіграє вирішальну роль у консолідації національно-політичних сил в Україні. Статут Союзу підкреслює важливість ролі жінок у розбудові нації та модернізації суспільства. Ідеологи товариства вважають, що жінки мають бути активними учасниками громадського життя та мати право голосу у формуванні майбутнього країни. Загальновизнаною є роль «Союзу українок» у розвитку історичної науки в Україні, зростає потреба в поглибленні досліджень місця жіночих організацій і рухів у суспільстві. Поява громадянського суспільства в Україні підкреслила важливу роль, яку відіграє Союз Українок у просуванні прав жінок та розширенні їх можливостей. Загалом очевидно, що «Союз українок» мав значний вплив на розширення прав і можливостей жінок в Україні, сприяючи їх участі в різних сферах життя суспільства та підкреслюючи їх роль у розбудові сильної та процвітаючої нації.

«Союз українок» активно сприяє емансипації жінок в Україні та за її межами. Однією зі стратегій товариства було і є створення територіальних жіночих організацій, які були загальноприйняті її членами. Ці організації були створені як в Америці та Канаді, так і в Україні, щоб надавати підтримку та захист українських жінок. Союз також займається діяльністю, яка підтримувала військові зусилля, наприклад надання допомоги, збір коштів і волонтерство¹⁴⁶. Водночас участь українських жінок у жіночих організаціях по всьому світу також сприяє їх емансипації. Приєднавшись до

¹⁴⁴ Рибак О. Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX–першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua

¹⁴⁵ Власенко С. Роль громадянського суспільства у становленні публічної політики національної пам'яті в Україні. URL: dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/114

¹⁴⁶ Ковальчук О., Потатюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина XIX – початок XX століття) // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2017. № 37. С. 67.

цих організацій, українські жінки отримали доступ до ресурсів, освіти та можливостей для спілкування, що дало їм змогу стати лідерами у своїх громадах і захищати права жінок¹⁴⁷.

Загалом, багатогранний підхід «Союзу українок» до сприяння емансипації жінок призвів до суттєвих змін для українських жінок як на батьківщині, так і за кордоном. «Союз українок» також разом з іншими жіночими організаціями працював над захистом прав жінок в українському суспільстві. Одночасно з діяльністю в жіночих організаціях українські жінки влилися в робочу силу під час війни, демонструючи свої здібності та доводячи, що вони такі ж здібні, як і чоловіки.

«Союз українок» невпинно працює над руйнуванням традиційних гендерних ролей і створенням більш справедливого суспільства для українських жінок. Своїми зусиллями вони сприяють пробудженню національної свідомості українського народу, і їхня діяльність продовжує визнаватися вагомим внеском в історію жіночого руху в Україні.

Отже, в цьому підрозділі встановлюються рушійні сили жіночої емансипації в Україні, зокрема на західноукраїнських землях, які відіграли значну роль у перебудові соціального ландшафту. Одна з найвпливовіших жіночих організацій — Союз українок — відіграла вирішальну роль у формуванні національної свідомості українського народу, що мало вирішальне значення для становлення громадянського суспільства. Діяльність «Союзу українок» мала і має зараз значний вплив на низку сторін життя України, зокрема на його культурну, освітню та соціальну сфери. Організація невтомно працює над утвердженням національної ідентичності України, збереженням її культурної спадщини та розвитком національної свідомості. Незважаючи на свої досягнення, «Союз українок» також стикнувся з різними викликами у своєму прагненні до емансипації жінок.

¹⁴⁷ Байдак М. Громадська діяльність як спосіб емансипації жінки в роки Першої світової війни (на прикладі українок Галичини). URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/38>

Наприклад, їм доводилося боротися з патріархальними установками, поширеними в українському суспільстві того часу, що часто призводило до опору їхнім закликам до гендерної рівності. Незважаючи на це, Союз продовжує свої зусилля та відіграє вирішальну роль у просуванні прав та інтересів жінок в Україні. Їхній внесок в українське суспільство та жіночий визвольний рух був широко визнаний і відзначений.

ВИСНОВКИ

«Союз українок» – це жіноче громадсько-культурне об'єднання, засноване в 1917 році на теренах України та за її межами. У висновках відбиті підсумки дослідження, в ході якого проаналізовано роль жіночого товариства в Україні в 1917–1938 рр.

Історіографія проблеми «Союзу українок» розглядає різні аспекти діяльності об'єднання, зокрема, його культурну, освітню, громадську та політичну роботу. Були досліджені різні періоди діяльності «Союзу українок», зокрема, період до 1920-х років, діяльність в еміграції, розвиток в 1930-х роках. В історіографії теми відзначалась важлива роль його лідерів та активісток у розвитку української культури та національного руху. Зокрема, окремі дослідження присвячувалися таким видатним діячкам, як Мілена Рудницька, Ольга Кобилянська, Олена Кисілевська та інші. В історіографії питання «Союзу українок» також зверталась увага до питань, пов'язаних із створенням та функціонуванням жіночих громадських організацій в Україні в цілому. Були розглянуті питання щодо взаємодії «Союзу українок» з іншими жіночими організаціями та з іншими громадськими об'єднаннями в Україні.

Джерельна база окресленої проблеми є різноплановою. Сюди входять архівні документи, матеріали редакцій газет і журналів, діловодна документація, періодична преса. Їх детальний аналіз дозволяє зробити певні висновки щодо діяльності «Союзу українок».

Становлення та розвиток жіночого товариства «Союз українок» знайшли своє відображення у масових джерелах, насамперед, у періодичній пресі краю. Виявлені, систематизовані і досліджені джерела роботи охоплюють дві великі групи: неопубліковані та опубліковані.

До першої належать архівні документи редакцій газет і журналів, жіночих товариств, державних органів влади. Неопубліковані джерела

знаходять в архівах України. В архівах містяться відомості про редакції газет, авторками якими були учасниці товариства.

Іншу групу джерел складають опубліковані та оцифровані матеріали. До перших належать нормативні документи, статті, листування. До оцифрованих джерел належить преса, яка зберігається в електронних базах бібліотек України.

Методологічну основу дослідження становлять два фундаментальні принципи історизму та об'єктивності у поєднанні з принципами системності та комплексності, багатофакторності та діалектичності, із застосуванням історичного, цивілізаційного, регіонального, ціннісного, соціального, системного та структурно-функціонального підходів, а також методів загально-наукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних та джерелознавчих методів. На основі цих принципів, підходів і методів авторка здійснила комплексний аналіз досліджуваної проблеми.

Формування та розвиток жіночого руху в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття були складним явищем, яке піддавалося впливу різноманітних факторів. Основним напрямком цього руху були феміністичні ідеології, сформовані під впливом ліберального, соціалістичного та національного фемінізму. Навіть при уявленні про схожість фемінізму в країнах третього світу та на українських землях, важливо розглядати його в контексті національних та гендерних досліджень. У західноукраїнських землях, під впливом європейського культурно-історичного контексту, розвивався жіночий рух, що сприяло виникненню та розквіту жіночих та феміністичних аспектів в українській літературі на зламі століть. Представники нового покоління, такі як Леся Українка та Ольга Кобилянська, вживали зусиль для відкидання панівної ідеології в культурі та впроваджували європейський творчий досвід, такий як психоаналіз, символізм, неофольклоризм, у українську літературу. Це сприяло модернізації української культури. Жіночий рух прагнув створення жіночих організацій для підтримки громадської активності та подолання

патріархальних стереотипів гендерних ролей у суспільстві. Навіть при опозиції з боку консервативних сил, таких як церква та уряд, рух досяг значного прогресу у гендерній рівності в освіті та політичній участі. Значущу роль жіночий рух відіграв також у національно-визвольній боротьбі українського народу за свою державність, створюючи передумови для майбутнього державотворення.

На початку 1920-х рр. діяльність «Союзу українок» була спрямована на відновлення руїн воєнного часу та організаційну роботу, а згодом – на залучення до товариства сільського жіноцтва та поглиблення змісту його діяльності. Головними завданнями феміністичної організації було піднесення культурного та духовного рівня тогочасної молоді, прищеплення молодому поколінню національно-патріотичних ідеалів, виховання національно свідомої особистості, готової захищати Україну, берегти і примножувати її звичаї, традиції та національну культурну спадщину. Членкині «Союзу українок» зробили значний вклад у просвітництво жінок та молоді в Україні через широкий спектр заходів і ініціатив. Організація активно сприяла розвитку освітнього та культурного рівня українських жінок та молоді, спонукаючи їх до саморозвитку та участі в суспільній праці. Низка заходів, які вони проводили, включала організацію лекцій, народних свят, концертів і театральних вистав. Особливу увагу організація приділяла освітнім та спеціалізованим курсам, що сприяло розширенню знань та навичок серед членок «Союзу українок». Заснування дитячих садків та підтримка навчальних закладів були напрямами, які сприяли забезпеченню якісної освіти для молоді.

Формування національної свідомості було одним з основних завдань, які поставив перед собою «Союз українок». Незважаючи на важкі обставини, такі як повоєнні роки, голод, панування більшовицької влади та репресії проти інтелігенції, «Союз українок» пройшов складний шлях. Упродовж свого існування об'єднане українське жіноцтво не лише не вступало

відсторонь, але й відважно захищало волю та гідність свого поневоленого народу.

Політична консолідація українського суспільства є давньою проблемою в країні, і «Союз українок» відіграв значну роль у просуванні конкретних політичних дій щодо реалізації. Міжпартійні ідеї, які підтримував «Союз українок», звинувачували в участі в політичних заходах, що викликало критику з деяких кутків. Одним із способів, у який «Союз українок» намагався просувати ці політичні ідеї, було навчання жінок суспільно-політичному життю, зокрема вивчення історії ідей та ідеологій. Крім того, Союз українок відіграв важливу роль у мобілізації жінок для пошуку соціальної та політичної влади, особливо за польських політичних режимів, де їхні права обмежувались польською адміністрацією.

«Союз українок» відіграв важливу роль у формуванні національної свідомості українського народу, що мало ключове значення для розвитку громадянського суспільства. Діяльність цієї організації суттєво впливає на різні сфери життя України, зокрема на культурну, освітню та соціальну. Спрямовуючи свої зусилля на утвердження національної ідентичності, збереження культурної спадщини та розвиток національної свідомості, Союз українок виконує важливу місію. Незважаючи на досягнення, організація також стикається з викликами, такими як боротьба з патріархальними установками в українському суспільстві, що іноді призводить до опору їхнім зусиллям у досягненні гендерної рівності. Триваючи в боротьбі з цими викликами, «Союз українок» продовжує впливово та вирішально сприяти просуванню прав та інтересів жінок в Україні, здобуваючи широке визнання та вдячність за свій внесок в українське суспільство та жіночий визвольний рух.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАКУ, м. Львів)

1. Ф. 315 «Редакція газети «Новий час». Оп. 1. Спр. 28 «Вирізки з журналів «Жінка, «Українка», 1928–1939 рр., 14 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20315.pdf>
2. Ф. 319 «Центральне українське товариство «Союз українок», м. Львів». Оп. 1. Спр. 41 «Звіт про діяльність товариства», 1924–1939 рр., 10 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20319.pdf>
3. Ф. 319 «Центральне українське товариство «Союз українок», м. Львів». Оп. 1. Спр. 209а «Вирізки з журналів «Жінка, «Українка», 1924–1939 рр., 38 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20319.pdf>
4. Ф. 327 «Редакція журналу «Нова хата». Оп. 1. Спр. 48 «Редакція журналу «Нова хата», 1925–1939 рр., 25 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20327.pdf>
5. Ф. 319 «Центральне українське товариство «Союз українок», м. Львів». Оп. 1. Спр. 59. 1933 р., 9 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20319.pdf>
6. Statni ustředni archive v Praze / Ruske a ukrajinske emigrantske spolky a organizace v ĀSR. Karton. 11. Inv. ř. 93. L. 20–213.

2. Опубліковані джерела

7. Пропам'ятна книга першого з'їзду Марійських Дружин інтелігентного жіноцтва з приводу 30-ліття існування Марійської Дружини Пань у Львові, 1904–1934. Львів: Наклад Марійської Дружини Пань у Львові, 1937. 162 с.

8. Резолюції Загального З'їзду Товариства «Союз Українок» у днях 29 і 21 березня 1935 року // Діло. 1935. № 80. С. 3.

9. Український жіночий конгрес у Станіславові 23–27 червня 1934 р. Резолюції. Львів, 1934. 20 с.

3. Періодика

10. Городенські вісті. – [1930].
11. Громадський голос. – [1938].
12. Діло. – [1927–1938].
13. Жіноча доля. – [1934].
14. Український тиждень. – [2019].
14. Українські щоденні вісті. – [1949].
15. Наше життя. – [1991–2018].

4. Наративні джерела

16. Вибрані твори. Кобринська Н. Київ: Державне вид-во художньої літератури, 1958. 420 с.

17. *Дучимінська О.* Вибрані твори / Упор. Є. Баран, В. Смирнов. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2014. 480 с.

18. *Кедрин-Рудницький І.* Життя – події – люди: спомини і коментарі. НьюЙорк: Видавнича кооператива «Червона калина», 1976. 725 с.

19. Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 2 грудня 1931 р. / Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / Упор. Черченко. Т. 2. Ч. 2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 275–402.

Література

20. *Агєєва В.* Фемінізм в Україні 100 років тому і сьогодні // Український Тиждень. 2019. № 38 (618). С. 118.

21. *Андрухів І., Гаврилюк С.* Тисмениця. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. С. 259–262.
22. *Байдак М.* Громадська діяльність як спосіб емансипації жінки в роки Першої світової війни (на прикладі українок Галичини). URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/38>
23. *Баранов А. М.* Розгляд стану українського суспільства в контексті рівноправності крізь призму часу останньої третини XVI – початку XXI століття // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. Випуск 31/2021. С. 131–137.
24. *Барбара Л.* Внесок Мілени Рудницької у боротьбу проти голодомору українського народу. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Gileya/2013_68/Gileya68/I26_doc.pdf
25. *Бармак М., Гулей Н.* Олена Кисілевська: біографія, спомини, виступи, статті. Тернопіль, 1999. 80 с.
26. *Бежук О.* Перша світова війна в системі бінарних опозицій жіночого та чоловічого досвідів // Народознавчі зошити. 2016. № 6. С. 1294–1302.
27. *Біловус Л.* Документально-комунікаційна функція україномовної періодики США щодо діяльності громадських організацій. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/27288>
28. *Біляк М.* «Союз українок» // Календар «Жіночої долі». 1938. С. 74–76.
29. *Богачевська-Хом'як М., Веселова О. М.* Жіночий рух в Україні // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.
30. *Богачевська-Хом'як М.* Дума України – жіночого роду. Київ: Воскресіння, 1993. 110 с.

31. *Богачевська-Хом'як М.* «Союз українок» у міжвоєнний період // Наше життя. 1991. Ч. 4. С. 10–11.
32. *Бойків О.* Моя співпраця з Полковником // Життя і смерть полковника Коновальця. Львів: Червона калина, 1993. С. 123.
33. *Бондаренко Г.* Історико-етнографічний огляд літератури за 1991–2008 рр. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/31939>
34. *Власенко С.* Роль громадянського суспільства у становленні публічної політики національної пам'яті в Україні. URL: dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/114
35. Волонтери з калуського Союзу українок прозвітували про допомогу війську. URL: vikna.if.ua/news/category/all/2022/03/19/131800/view
36. *Гавришко М.* Галицькі феміністки 1930-х: нацистське «Кухня–Церква–Діти» не для нас. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>
37. *Гавришко М.* Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. Вип. 24. С. 85–97.
38. *Гембаровська І.* Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. // Магістр. 2015. Вип. 23. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2015. С. 198–202.
39. *Давидюк Р.* Українська політична еміграція як фактор суспільних змін на території Західної Волині. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Острог. 2018. Вип. 27: На пошану Володимира Трофимовича. С. 72.
40. Давня і нова жіноча організація // Українські щоденні вісті. 1949. № 39. С. 2.
41. *Деревінський В., Капінос А.* Культурно-просвітницька діяльність «Союзу українок» в 1920–1930-х рр. (за матеріалами часопису «Жіноча

доля») // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія: Історичні науки. 2020. № 30. С. 142–155.

42. Дописи. Калуш // Діло. 1936. № 102. С. 8.

43. *Дорохова К. А., Міронова І. С.* Діяльність товариства «Союз Українок» на шпальтах газети «Діло» // Молодий вчений. 2022. № 12 (112). С. 34–40.

44. *Дядюк М.* Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю // Видавництво «Астролябія», 2011. С. 1–368.

45. *Дядюк М.* Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині // Українські жінки у горнилі модернізації / Під заг. ред. О. Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. С. 176–203.

46. *Жулканич Н., Барбара Л.* Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова // Історичні науки. 2012. Вип. 9. С. 52–60. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/2356>

47. З життя наших установ. Практичний інструкторський курс «Союзу Українок» у Львові // Діло. 1927. № 155. С. 4.

48. Закінчення курсу громадського вишколу в Союзі Українок // Діло. 1937. № 4. С. 4.

49. *Зайцев О.* Ставлення ОУН до спроб українсько-польського порозуміння (1929–1934) // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / Національна академія наук України, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича. Вип. 5. Львів, 2012. С. 66.

50. З життя наших установ. Практичний інструкторський курс «Союзу Українок» у Львові // Діло. 1927. № 155. С. 4.

51. Закінчення курсу громадського вишколу в Союзі Українок // Діло. 1937. № 4. С. 4.

52. Ковальчук О., Потапюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина XIX – початок XX століття) // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2017. № 37. С. 67.

53. Кобельська О. Педагогічно-просвітницька праця монахинь Василянок та Марійських дружин (кінець XIX – перша половина XX століття) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2005. № 1. С. 65–70.

54. Кульчицький С. В. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с. [рецензія] // Український історичний журнал. 1997. № 2. С. 132–137.

55. Людина правди: Мілена Рудницька. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/lyudi-pravdi-milena-rudnitska>

56. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці: Книги – XXI, 2006. 500 с.

57. Малицька К. По розв'язанні Союзу Українок // Діло. 1938. № 149. С. 2–3.

58. Марчук О. Просвітницька діяльність «Союзу українок» на Волині на початку XX століття // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2014. Вип. 2. С. 117–124.

59. Мірна З. Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові // Жіноча доля. 1934. Ч. 84 (червень). С. 1.

60. Міронова І., Смишляєва Є. Просвітницька діяльність жіночого товариства «Союз українок» (1917–1938 рр.) // Старожитності Лукомор'я. 2023. № 2 (17). С. 50–58.

61. Могутня маніфестація жіноцтва. Другий день Українського Жіночого Конгресу // Діло. 1934. № 167. С. 2.

62. Оксфордський підручник з юдаїки // За ред. Мартіна Гудмена. У 2-х т. Пер. з англ. Київ: Дух і Літера; Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2012. 1120 с.

63. *Павлюк М.* Політична пропаганда та українська національна ідея у часописі «Українка». // Політичне життя. 2020. №2. С. 112–148.

64. *Павлюк М.* Жіночий рух в Галичині. Українські визначні жінки // Народознавчі зошити. Серія історична. 2014. № 2. С. 311.

65. *Павлюк М.* Часопис союзу українок «Громадянка» як політичний орган Дружини княгині Ольги. URL: <https://jvestnik-chemistry.donnu.edu.ua/index>

66. *Парнета О.* Жіночі організації в Другій Речі посполитій (1918–1939) // Збірник наукових праць «Україні–Європа–світ. С. 203–212.

67. «Перший вінок»: Жіночий альманах. Львів, 1887. С. 464.

68. Після «Сили» – «Союз українок» // Громадський Голос. 1938. 22 травня. С. 1.

69. *Піяр Т.* Наша доля – Союз українок // Волинські обереги. Рівне. 2012. С. 5.

70. *Попелюк Р.* Союзниці України: історія найбільшої жіночої організації ХХ ст. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/soiuznitsi-ukrayini-istoriia-naibilshoyi-zhinochoyi-organizatsiyi-khkh-stolittia/>

71. *Потапюк Л.* Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історично-педагогічний аспект // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. Вип. 6. С. 15–19.

72. *Присяжний М.* Мілена Рудницька: сходження до неба. Львів: ПАІС, 2010. 132 с.

73. Презентація «Феміністичний рух у Західній Україні». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-feministichniy-ruh-u-zahidniy-ukra-ni-k-hih---p-hh-st-139564.html>

74. *Рибак О.* Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ–першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua

75. Розв'язання Союзу Українок // Діло. 1938. № 147. С. 1–2.

76. *Рубель А.* Хроніка філії Союзу Українок у Станіславові. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2009. 128 с.

77. *Савчук Б.* Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ – 1939 р.). Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 1998. 280 с.

78. Свята з краю. День селянки в Чорткові // Діло. 1936. № 153. С. 4.

79. Свята з краю. Посвячення прапору і «День селянки» в Радехові // Діло. 1936. № 147. С. 3.

80. *Сергеев А.* Діяльність українських культурно-національних товариств на Донеччині та Закарпатті в контексті сприйняття ними державотворчих процесів у період першої половини 1990-х років. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/86834>

81. *Смишляєва Є. А.* Жінки в політиці Європейського Союзу // Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність // Міжнародна конференція в рамках міжнародного проекту Еразмус+ за напрямком Модуль Жана Моне «Імплементация європейських цінностей як базис демократії в Україні»: тези. Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2023. С. 193–195.

82. *Смишляєва Є. А.* Становлення та розвиток феміністичного руху в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» : тези доповідей наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», Миколаїв, 16 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 118–120.

83. *Смишляєва Є. А.* THE RESISTANCE OF THE «UNION OF UKRAINIAN WOMEN» TO THE POLISH AUTHORITIES (IN THE POLITICAL PRESS) // Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття : міжнар. наук. конф. в рамках міжнар. проєкту Еразмус+ за напрямком Модуль Жана Моне «Імплементация європейських цінностей як базис демократії в Україні»: тези / М-во освіти і науки України; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 192–194.

84. Союз Українок // Городенські вісті. 1930. Ч. 1. С. 2.

85. *Срібняк І.* Біда дивиться зі всіх закутків, а злидні плодяться з кожною секундою... (допомогово-харитативна діяльність «Союзу українок» у таборі Щипіорно, Польща навесні 1922 р.) // Наше Життя. 2018. С. 10–13.

86. У Калуші відбулося відкриття виставки «Даруємо красу і любов». URL: vikna.if.ua/news/category/all/2022/09/30/137192/view

87. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: історико–бібліографічне дослідження : у 3 т. / Упоряд. М. М. Романюк, М. В. Галушко. Т. 3. Кн. 1. 1920– 1928 рр. Львів: Світ, 2003. 912 с.

88. Українські жінки проти Совітів. Лист голови Союзу Українок до голови міжнародної організації жінок. Діло. 1934. № 250. С. 3.

89. Українки, які змінили світ назавжди. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1965/ukrainki-yaki-zminili-svit-nazavzdi>

90. *Федоришин І.* Діяльність філій і кружків «Союзу українок» на Товмаччині (1925–1939 рр.) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2020. № 33. С. 113–125.

91. *Чайківська М.* Мілена Рудницька, або та, що відкривала очі Європі на геноцид українців. URL: <https://photo-lviv.in.ua/milena-rudnytska-abo-ta-scho-vidkryvala-ochi-evropy-na-henotsyd-ukrajintsiv/>

92. *Шевелева М.* Олена Кисілевська: Українська жінка – це невтомне серце, яке б'ється за всіх. URL: <https://uain.press/blogs/olena-kysilevska-ukrayinska-zhinka-tse-nevtomne-sertse-yake-b-yetsya-za-vsih-1203732>

93. *Юрків Ю.* Українські жіночі організації Східної Галичини в міжнародному жіночому русі. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yurkiv_Yuliia/Ukrainski_zhinochi_orhanizatsii_Skhidnoi_Halychyny_v_mizhnarodnomu_zhinochomu_rusi_1917_1939_rr.pdf

94. Як народжувався український фемінізм. URL: <https://home.ednannia.ua/online-studio/articles/istoriya-gromadyanskyh-ruhiv-yak-narodzhuvasya-ukrayinskyj-feminizm>

95. *Ясінчук І.* Допомога вбогим і безробітним. Дещо з гуманітарної діяльності львівської філії «Союзу Українок». Діло. 1933. № 304. С. 3

96. *Яценко Л.* Жіночий рух України: етапи становлення. URL: vle.ndu.edu.ua

Дисертації та автореферати

97. *Кочкодан В.* Преса як джерело вивчення діяльності жіночих товариств Галичини (1884–1939). Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Дрогобич, 2019. 308 с.

98. *Левчук І. С.* Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій в Другій Речі Посполитій: компаративний аналіз. Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. 187 с.